

Sisukord

- 3** Sissejuhatus
- 4** Ktisioloogia
Tallinna ja kogu Eesti metropoliit Stefanus
- 43** Solidaarsusest ja õiglusest Baltimaade suhtes
arhimandriit Grigorios Papatomas
- 58** Rubriik: Kirikuisade tekstid
Püha Johannes Kuldsuu
- 76** Rubriik: In Memoriam
90 aastat ülempreester Mihkel Suigusaare surmast
Sergei Seleznjov

*Esikaanel on kasutatud detaili kirikutekstiilist
Pärnu Issandamuutmise kirikust*

TOIMETUSE KOLLEEGIUM:

metropoliit Stefanus
arhimandriit Grigorios Papatomas
ülempreester Mattias Pälli
kirjastuse tegevjuht Indrek Sarapuu
keeletoimetaja Epp Väli
ajakirja kujundus Inga Heamägi

ISSN 1736-4000

Lugejale

Esimest korda hoiame käes ajakirja Usk ja Elu uuel, muutunud kujul. Täni järgis Usk ja Elu üldjoontes seda kuju, mille ta oli saanud paguluses. Ajakiri oli pikkade aastate jooksul otsekui majakas meie kirikurahvale paguluses ja kodumaal ning aitas edasi kanda eesti apostlik-õigeusu traditsiooni ja omapära. Seega oli ajakirjal oluline säilitav ja kasvatav roll ning Usk ja Elu jääb alati meie Kiriku uuestisünni-lootuse sümboliks.

Meie Kiriku autonoomia taastamise järel kodumaal on kõik need lootused, mille kandjaks Usk ja Elu oli, saanud tõeks. Meie Kiriku järk-järguline ülesehitamine ja areng seavad tema elu üha enam normaalsetele rööbastele. Selles olukorras saab Usk ja Elu endale uue ülesande. Kui ta oli varem ka üldist teavet sisaldav väljaanne, siis nüüd pole selleks enam vajadust, kuna regulaarselt ilmub ajaleht Metropoolia. Usk ja Elu uus missioon on sügavama teoloogilise ja kirikuloolise teabe pakkumine lugejatele nii oma Kiriku sees kui ka õigeusust huvitatutele väljastpoolt. Ajakiri on mõeldud ka meie püha Platoni seminari väljaandeks ning seminaris õppijate lisaharimiseks, õigeusu teoloogilise mõtte ja tunnistuse kandjaks meie maal.

Selle kõige juures ei saa unustada meie vendi ja õdesid paguluses, kes üle kümne aasta toetasid nii majanduslikult kui ka kaastööga Usk ja Elu väljaandmist kodumaal. Täname neid kõiki südamest ja usume, et nad on koos meiega rõõmsad, nähes ajakirja arengut uueks, teoloogiliselt ja kirikulooliselt sügavamaks väljaandeks.

KTISIOLOOGIA¹

Tallinna ja kogu Eesti metropoliit Stefanus

EESSÕNA

Pühadusele kutsutud maailm

4 Hea Sõnumi kuulutamine on täna, oli eile ning on hommegi üks Kiriku kõige tähtsamaid kohustusi maailmas alates hetkest, mil Issand pärast surnuist ülestõusmist tegi selle ülesandeks oma jüngritele. See on salarus, mis puudutab sügavalt kogu Kiriku kogemust ja seob selle inimese eluga loodud maailmas. Sellest tulenevalt on Kirik, kuhu meiega kuulume, maailma kõige püham paik. Selles paigas ei võlgne me osasaamist Kristuse Tõest iseene väärtusele ega vooruslikkusele, vaid see osadus on Püha Vaimu armuand ja kingitus². Püha Basilius meenutab seda meile paremini kui keegi teine: „Me ei valitse mitte teadmisi, toetudes omaene autoriteedile, vaid me tegutseme kui Jumala teenijad ja majapidajad”³. Nii on käesoleva ktisioloogia-

1 Termin „ktisioloogia” tuleneb kreeka sõnadest κτισις (loomine) ja κτιστό (loodu), mis viitavad Jumala poolt juhitud energiateg kasutamisele maailmakõiksuse loomises. Tavaliselt kasutatakse nii filosoofias kui ka teoloogias termini „ktisioloogia” asemel terminit „kosmoloogia”. Termin „kosmoloogia” on filosoofilise taustaga. Seal, kus piibel ja kirikuisad kasutavad terminit „ktisis”, räägib Platon “kosmosest”. Platoni jaoks väljendab termin „kosmos” tegelikkust, mis eelneb maailma olemasolule, sest tema jaoks on maailm arhetüüpsete ja muutumatute ideede koopia. Samas piibel ja kirikuisad räägivad maailma loomisest *ex nihilo*. Sel põhjusel on teoloogiliste tekstide puhul sobivam kasutada terminit „ktisioloogia”, mitte “kosmoloogia”, mis viitab hoopis teistsugusele filosoofilisele tegelikkusele.

2 Mürra metropoliit Krüsostomus, *SOP*, nr 48, Pariis, mai 1980, lk 10

3 PG 31, 1149

teemalise mõtiskluse eesmärk „*Kristuses võtta kokku kõik, mis on taevas ja mis on maa peal*” (Ef 1,10), et Jumal „*oleks kõik kõiges*” (1Kr 15,28).

Tõepoolest, Kirik on alati mõistnud ka maailma loomist kui jumaliku armastuse väljendust *ad extra* ning maailma ainelist tege-
likkust kui jumaliku väe tulemit, mis teostub kui vastus Jumala loova-
le armastusele. Ärgem unustagem, et evangeelium annab tunnistust
Jumala ja inimeste vahel aset leidva osaduse teostumisest Kirikus
– juba kirgastunud maailmas – ja see on võimalik Jeesuse Kristuse
läbi Pühas Vaimus. Kuulus kirikuisade traditsioon määratleb inimest
kui „mikrokosmost”, sest oma inimlikus kehas võtab inimene kokku
kogu loodu; sest oma ihus võib ta jumaliku armastuse kutsel anda
jaatava või eitava vastuse kogu loodule, olles “Püha Vaimu tempel”,
nagu ütleb püha Paulus. Samal ajal kui maailm suudab läbi taevast ja
maist ühendava lüli – inimese – teostada osaduse Jumalaga, osaleb
maine olend omakorda Igaveses olendis, teostades jumaliku Kolmai-
nu eeskujul elu kui armastust. Aga kõik sõltub inimese vabadusest,
sest inimene on ainus loodud olend, kelles on kehastunud võimalus
isikustada elu ja teha ainelisest, nõrgast ja surelikust loodud olendist
osadusekandja, igavene olend. Kuna Kristus sai lihaks, „*sest temas
elab kogu jumalik täius ihulikult*” (Kl. 2,9), siis ei saa kristlust ku-
nagi määratleda mingi meie materialistliku tsivilisatsiooni ideolo-
gilise ülimusstruktuurina või süütundel põhineva moraaliõpetusena:
me oleme olemas, sest Jumal armastas meid sedavõrd, et andis oma
ainusündinud Poja, et „*ükski, kes Temasse usub, hukka ei saaks, vaid
tal oleks igavene elu*”, nagu kirjutab püha Johannes Kuldsuu oma
liturgias; ja meie saame alati olemas olla, saada osa igavesest elust
(väljaspool aega ja ruumi, kaduvust ja surma), kui me omaenese ar-
mastuse vabaduses võtame vastu Jumala armastuse. Kõik asjad saa-
vad Jumala jaoks Lihakssaamise tõttu uue mõtte, kõik on kutsutud
pühadusele ja ka mateerias saab Püha Vaimu armu edasi andmise

vahend⁴.

Tuleb tõdeda, et ktisioloogiat kui sellist meie erinevates teoloogilistes kõrgkoolides ei Idas ega Läänes ei õpetata.

a) Õigeusu maades seepärast, et kreeka kirikuisad (eriti kapadooklased) ega suured vaimulikud õpetajad kuni tänapäevani pole eraldanud nn „loomulikku elu” “Püha Vaimu üleloomulikest andidest” ega ole pidanud vaimulikku elu maise elu lisandiks. Looduse vaimulik kaemus (*physiké theória*) on Jumala tundmise (*gnósis*) põhiline ja hädavajalik lähtealus, sest iga asi maa peal on Jumala kujutis⁵ ja järelikult saab vaimulik ilmutada ennast materias, sest materia võib olla jumaliku kandja. See tähendab, et Tõe tundmiseks tuleb seda kogeda nii ihus kui ka vaimus. Kõigel, mis on seotud päästega, puudub allegooriline, müstiline või kujundlik iseloom. Vastupidi – see väljendab eksistentsiaalset tegelikkust, konkreetset vastust inimese eksistentsiaalsetele küsimustele, kutsudes inimest üles radikaalsele pöördumisele, mis viib kogu sureliku elu muutumisele igaveseks eluks. Pääste Risti läbi on kõikehõlmav; see puudutab nii inimese kui ka maailma elu, nii materia ausse tõstmist kui ka ajaloo valgustamist Jumala poolt⁶.

6

b) Läänekristlaste vastavad seisukohad on aja jooksul kreeka kirikuisade algsest intuiitivsest tunnetusest kõrvale kaldunud ja läinud teist teed. Jätkem meelde kaks oletust:

- Esimene neist põhineb 1. Moosese raamatu (1Mo 1,28) lause: „... täitke maa ja alistage see enestele...” tõlgendusel. Sellest tulenevalt on rõhk Läänekirikus vähehaaval (viimase viie sajandi jooksul) nihkunud progressinõudele, mis teeb inimesest pigem manipuleerija kui vahendaja. Mürgitatud õhk, saastatud vesi ja laastatud maapind meie ümber näitavad, kui võrd tõeline on sedasorti eksimus inimese suhetes maail-

4 Christos Yannaras, *SOP*, detsember 1989, nr 43, Pariis, lk-d 13-17: Ettekanne KEKi 8. assambleel.

5 Damaskuse Johannes, *Sur les Icônes*, 1, 16 (PG 94, 1245 A)

6 Christos Yannaras, *loc. cit.*

ma mateeriaga. Eksimus, millest tänapäeval on saanud surmaoht, sest inimene, eriti meie tehnilise progressi ajastul, ei ole enam võimeline nägema looduses Püha Vaimu eluandvat tööd, inimene ei loo enam austusel ja armastusel põhinevat isiklikku suhet mateeria *logosega*. Maailmas, mis püüdleb majandusliku arengu poole, saab mateeriest neutraalne tarbimise objekt, mille eesmärgiks on rahuldada kõiki soove ja miski ei väärtusta enam elu, sest arusaam, et maailm on loodud mingi inimesest kõrgema jõu poolt (kas ei kuuluta kaasaegne teaduslik humanism, et kõigi asjade mõõt on inimene?), puudub täielikult. Otsekuulguks meie tsivilisatsioon olematusse hetkel, mil inimene on just hakanud teadlikuks saama loodud maailma tegelikust ulatusest.

- Teine seisukoht viitab Läänikiriku liiga individualistlikule askeesi praktikale (eriti pärast IX sajandit), milles askeesi mõistetakse kui keha allutamist vaimu nõudmistele ning mitte kui keha ja vaimu osadust, mitte kui kiriklikku tegu, mille läbi igapäevase töö, iga tööalase, majandusliku, ühiskondliku või poliitilise suhte eesmärgiks on muutuda euharistiliseks osaduseks, nagu söömisest saab euharistias armulauaosadus. Sellest on eriti kahju, kuivõrd esimest korda inimkonna ajaloos on just meie põlvkonnal võimalus kogeda (vaatamata teatud laadi teaduslikule lähenemisele, mis on viinud looduse elava ihu tehnoloogilise kuritarvitamiseni) ktisioloogilist tõde, mis on lahutamatu seotud maapealsete elusolendite elu või surmaga. Ja see maapealne elu või surm sõltub inimeste suhtumisest maailma ainelisse tegelikkusesse. Ja me oleme sellest teadlikud⁷.

Ajal, mil inimkond küll ühineb, aga ühed oma vaimses, teised ihulikus viletsuses, on meie, kristlaste, jaoks äärmiselt tähtis kehtestada õige väärtuste mõõdupuu ja hakata tõeliselt hindama loodud maailma. Lõpetada siia-sinna pendeldamine ainsa sooviga ennast mitte kompromiteerida. Maailm ei ole tähtsusetu nipsasjake: maailm on Kiriku elu

raamistus ja tööpõld. Seega Kirik peab sekkuma. Kui meie oikumeeniline tegevus on tõeline, siis peame välja töötama uue euharistilise eetika, mis oleks võimeline andma meie ajastu tehnilisele võimsusele tõeliselt pashaalse suuna, et inimkond maad mitte ei moonutaks, vaid teeks maa uueks. Siis me mõistame, et meie jaoks on tegemist hoopis millegi muuga – kõige salajasema osaduse salasusega – , mis avab ennast nii jumaliku valguse kiirgusele kui ka kogu loodule. Ainult sel juhul saab Kirikust täielikult maailma „teadlik süda”, milles Kristus ise on kohal ja mis muudab surematuks kogu sureliku elu⁸.

I PEATÜKK

“Ustavus võrsub maast” (Ps. 85,12)

1. Inimene, Jumala aupaistus maailmas

„Igavene rõõm Jumala loodust joodab hinge,” kirjutab Schiller⁹. Kuidas saakski see olla teisiti? Nii Getsemanis aias kui selles teises paigas, kus Maarja Magdaleena kohtub Ülestõusnuga, pidades Teda aednikuks – kõikjal kohtame inimese sügavalt isiklikku suhet loodusega: kristluse jaoks sünnib maailm lakkamatult ja üha uuesti elava Jumala kätes kui „imeliselt kokku pandud ülistuslaul”¹⁰.

Üks raidkiri Jeruusalemma Püha Haa kiriku Aadama kabelis teatab, et „Pealuuasemest, see tähendab Kolgatast, kuhu pandi püsti rist, on saanud paradiis”. Isiklike suhete tasandil, mis inimestel on omavahel ja mis neil on Jumalaga ehk teiste sõnadega – osaduse tasandil – peab maailmast saama pulmapidu, euharistia. „Jumal,” rõhutab Nikos Nisiotis, „on loonud maailma, et saada üheks inimkonnaga läbi kosmilise ihu, millest saab euharistiline ihu¹¹.” See on tõepoolest nii, sest „igas asjas on müstiline Kohalolek, mis annab inimestele suurema osaduse, kui neis enestes on”¹².

Kes sõandaks väita, et tõlgendab õieti loodu mõtet või julgeks ette võtta looduse tõelise teadusliku avastusretke, jättes kõrvale piibli ilmutuse? Tõesti, maailmale ei leidu paremat seletust kui see, milles maailma mõistetakse kui aega, Jumala „asupaika”, kus asjade enes-

⁹ „Ood rõõmule”

¹⁰ Gregorius Nüssast, 44, 441 B

¹¹ *Prologomènes à la gnoseologie orthodoxe*, Ateena, 1965

¹² Maksimus Tunnistaja, *Mystagogia* 7, 685 AB; Charalambos Sotiropoulos, *la Mystagogie de S. Maxime le Confesseur*, Ateena, 1978 (kreeka keeles), lk-d 194-259

te olemuses ilmutab ennast Kolmainu auhiilgus. „Isesugune on päikese hiilgus,” kirjutab püha Paulus oma esimeses kirjas korintlastele (15,41), „ja isesugune on kuu hiilgus ja isesugune tähtede hiilgus, sest ka täht erineb tähest hiilguse poolest”: seega on olemas erinevad materiaalsuse astmed sõltuvalt sellest, mis seisukorras on inimese vaim, sest inimene, olles vastutav kõiksuse eest, võib selle tarretada eraldatusesse või avada Valgusele, kuna kõiksus seisab „inimese ees” esmasel ilmutusena, mida tuleb loovalt avastada. Seepärast seisneb inimese, täpsemalt Jumala näo järgi loodud isiku kutsumus selles, et omal vabal tahtel tõusta maailmast kõrgemale, aga mitte selleks, et maailma maha jätta, vaid et teda hõlmata, öelda maailmale, mis on tema mõte, võimaldada tal olla vastavuses oma salajase sakramentaalsusega, teda „harida”, täiustada tema ilu, ühesõnaga – maailma uuendada ja kirgastada, mitte moonutada. Ärgem unustagem, et piibel esitab maailma kui materjali, mis peab aitama inimesel ajalooliselt teadlikuks saada talle Jumala kingitud vabadusest. Just maailmas väljendab inimene oma vabadust ja just seal seisab ta isiksusest Jumala ees¹³.

Sel kombel ei saa inimene, keda kreeka kirikuisad peavad „aupaistuseks”, see tähendab Jumala kujutise ilmumiseks maailmas (isegi kui see ilmumine ei väljenda mitte ainult inimese suhet maailmaga, vaid ennekõike tema suhet Jumalaga), teha Jumalat nähtavaks iseeneses, ilmutamata Teda maailmale või ilmutamata ennast kui Jumala kujutist maailmas. Sellest räägib ka Gregorius Palamas, öeldes, et Jumala kujutis inimeses seisneb ka inimese omaduses olla kogu maailma isand, loodu kroon. Nii võib inimest mõista kui prismat, milles saab nähtavaks ja teostub maailma tegelikkus, millest saab maailma „silmapiir, millel asjad ennast näitavad”, mis omakorda eeldab, et see tegelikkus saab

13 Constantinos Gregoriadis, *Le Monde en tant que création et la révolte de l'Humanisme autonome*, (Saloniki kohtumine, 28-30 august 1966), *Contacts*, nr 57, Pariis, 1967, lk-d 75-78

eksisteerida ainult maailmas. „Vastab tõele”, kirjutab Dimitru Staniloae, „et maailm loodi enne inimest; aga ainult läbi inimese sai maailm oma täieliku tõelisuse ja mõistab oma suundumust. Inimene on Jumala kaastööline maailma asjades. Nähtava olemasolu moodustavad inimene ja maailm; see on inimese peegeldatav maailm või inimene suhtes maailmaga.”¹⁴ Seega võib öelda, et inimene on peegel, millest näeb maailma ja maailm on peegel, milles inimene näeb iseennast.

2. Inimene, Jumala näo järgi loodu

Nii kujutab inimene endast maailmakõiksuse jaoks lootust vastu võtta Jumala armu ja saada üheks Jumalaga; kuid ka mandumise ja läbikukkumise ohtu, sest Jumalast ära pöördudes näeb inimene ainult asjade välist kuju, mille „pale on möödumas”(1Kr. 7,31), ja järelkult annab neile „vale nime”. Inimese vältimatult isiklik, metakosmiline mõõde võimaldab tal loodud maailma mitte lõhkuda, vaid muuta see jumaliku Tarkuse pühamuks. Sellisel tasemel on inimese suurus.

II

Tuletagem siinkohal meelde väga olulisi ridu püha Pauluse kirjast roomlastele (1,20 ja 8, 19–21), milles peitub looduse suure salasuse tõlgendamise võti ja mis räägivad langusest ja lunastusest.

a) Rm 1,20: „...*Tema nähtamatu olemus, tema jäädav vägi ja juma-*

¹⁴ Dimitru Staniloae, *L'homme, Image de Dieu dans le monde, Contacts*, nr 84, Pariis, lk-d. 287-289. Christos Yannaras, *To ontologikon periechomenon tês theologikas ennoias tou prosôpou*, Ateena, 1970, lk 13. Bütsantsi müstikud, eriti Gregorius Palamas, on väga palju kommenteerinud püha Benediktuse nägemust, milles püha Benediktus tajus kogu universumit koondatuna ühte jumaliku valguse kiirde. Gregorius Suur, *Dial.* II, 35, PL 66, 198-200 ja E. Lanne, *l'Interprétation palamite de la vision de Saint Benoît, Millenaire du Mont Athos*, Chevetogne, 1963, II, 21-47. “Samamoodi nagu päike, mis taevasse tõustes ja kogu maailma valgustades näitab üheaegselt nii iseennast kui ka asju, mida ta valgustab, laseb ka Õiguse päike, kui ta tõuseb puhastunud vaimule, näha iseennast ja näitab ka enda loodud asjade loogeseid ...” (Maksimus Tunnistaja, *Cent. Car.* 1, 95, SC 9, lk-d 90-91)

likkus on ju maailma loomisest peale nähtav”: Jumala loov Sõna on seega mitte ainult olemasolu ja ajaloo, vaid ka loodud maailma tõelise allikas.

12 b) Rm 8, 19–21: „Sest loodu ootab pikisilmi Jumala laste ilmsikksaamist. Loodu on ju allutatud kaduvusele – mitte vabatahtlikult, vaid allutaja poolt –, kuid ometi lootusega, et ka loodu ise vabastatakse kord kaduvuse orjusest Jumala laste kirkuse vabadusse.” Maailma loomise ja langemisega algab rõhtsuunaline liin, mis liigub läbi risti ja ülestõusmise Püha Vaimu väljavalamiseni. „Sõna lihaks saamise salasus sisaldab eneses (...) tunnetuslike ja mõistuslike olendite kogu tähendust. See, kes tunneb risti ja haa salasust, teab ka asjade mõtet (logost)¹⁵; see, kes on pühendatud Ülestõusmise varjatud tähendusse, tunneb ka eesmärki, mille jaoks Jumal algusest peale kõik on loonud¹⁶, sest sellesse on peidetud maailma ja inimeste saatus. Kõige olulisemaks asjaks jääb Lihakssaamise salasus: see asetab inimese loodu keskmesse, sest Kristus, võttes eneses kokku inimese loo, annab sellega aja ringkäigule täieliku tähenduse. Seetõttu ütleb püha Augustinus¹⁷ õigustatult, et ilmutus on meile antud nagu „üks teine maailm”, et uuesti üles leida maailma mõte ja tähendus. Seega tuleks maailma loomist enne pattulangemist mõista kui esimest lepingut, mis teostub täielikult alles Kristuses. Sest kõik on loodud Sõnas Tema läbi ja Tema pärast (Kl 1,15 –19).

Kui see nii on, siis me mõistame, miks loomise mõte ilmutatakse meile uuestiloomises, mida teostab Jumala Poeg, saades maa pojaks¹⁸. Seeläbi saab kõik inimeses toimuv kõikehõlmava tähendu-

15 Maksimus Tunnistaja, *capitula theologica*, 1, 66, PG 90/1108

16 *Amb.*, PG 91, 1360 AB

17 *In Psal.* VIII, 8, *De Trinitate* 1, 2, 1, *Confessions* 1, 13,18, 49

18 Olivier Clément, *Cosmologie Orthodoxe, Contacts*, nr 59-60, Pariis, 1967, lk 253; *Le Christ, Terre des vivants, Spiritualité orientale*, nr 17, Bellefontaine,

se ja jätab kõiksusele jälje. „Piibli ilmutus asetab meid silmitsi inimkesksusega, mis pole mitte füüsiline,” kirjutab Olivier Clement, „vaid vaimne, sest inimesiku saatus määrab maailma saatus¹⁹. Nii kujutab inimene endast kogu loodu, kõigi tema plaanide, kõigi tema olemisviiside vaimset telge; ta on ühteaegu **mikrokosmos** ja **mikrotheos**, ehk teiste sõnadega universumi kokkuvõtte ja Jumala kujutis, sest Jumal sai inimeseks, et saada üheks loodud maailmaga.

Kirikuisad (näiteks püha Atanasius Suur) väljendavad väga sageli mõtet, et inimene on just seepärast mõistuslik olend (*logikos*), et ta on loodud Jumala enese näo järgi. Seega on inimene looja, sest ta on Looja, Jumala Sõna, ülim võrdkuju. Samuti on ta isand, sest Kristus, kelle järgi inimene loodi, on Issand ja Kuningas, kes valitseb maailma üle. Ta on vaba, sest ta on täieliku vabaduse kujutis. Ning lõppude lõpuks vastutab just inimene kogu loodu eest, kuna tema on loodud maailma teadvuse ja lisaks kõigele veel preester Kristuse, Ülempreestri eeskujul²⁰. Kuna inimene võtab endas kokku kogu maailmakõiksuse, siis kasutatakse tema iseloomustamisel terminit „mikrokosmos”.

Aga ei piisa, kui ütleme, et inimene on mikrokosmos, sest tema tõeline suurus seisneb selles, et ta on „kutsutud olema Jumal”, saama „müstiliseks Kirikuks”²¹. Mis puudutab loomist kui niisugust, siis seda teostab põhiliselt Jumala tahe, mida kirikuisade (eriti kreeka kiriku-

1976, lk-d 83 – 107

19 Olivier Clément, *Questions sur l'Homme*, Paris, Stock, 1972; *La resurrection chez Berdiaev*, *Contacts*, nr 78-79, Pariis, 1972, lk 213

20 Panayotis Nellas, *Théologie de l'image. Essai d'anthropologie Orthodoxe*, *Contacts*, nr 84, Pariis, 1973, lk-d 261-268; P. Atanasius, *De incarnatione verbi*, 3, PG 25, 101 B : “Jumal lõi inimesed, aga tegi nad enese sarnaseks andes neile oma Sõna väe, et nad võiksid jääda õndsusesse olles otsekui Sõna varjud, kellele on antud mõistus – *logikoi* – vt. 4, PG 25, 104 CD ja R. Bernard, *L'image de Dieu d'après saint Athanase*, Pariis, Aubier, 1952, lk-d 21-56; 91 – 126. Vladimir Losski, *Théologie mystique de l'Eglise d'Orient*, Pariis, Aubier, 1944, lk-d 109 – 129. Nikolaus Kabasilas, *Vita in Christo*, 3, PG 150, 572 B

21 Panayotis Nellas, *op. cit.* lk 265

isade) traditsioon eristab Tema ligipääsmatust olemusest; loomine on poeedi elav looming (heebrea keeles kasutatakse verbi *bara* – „loomaa” ning vastandub ainult Jumala puhul kõigele, mis on „valmistatud” või „ehitatud”). Maailmakõiksus, kaugel sellest, et olla jumaliku maailma vilets koopia või peegeldus, nagu väidavad platonismist mõjutatud uurijad, sünnib uuena piibli Jumala käes. Kui Gregorius Nüssast²² kirjeldab seda loodut kui „muusikateost”, järgib ta vähimagi kahtluseta heebrea traditsiooni, mille kohaselt esimene Adam, „Adam Qadmon”, alginimene, oli valguskeha, mis koondas endas „kuut loomispäeva” ja pidi oma vabaduses vastama Loojale armastusega, lastes seitsmenda päeva ülendavas liikumises ennast haarata Jumala mitteloodud igavesel valgusel. Selles pidi inimene andma elu kaheksandale päevale: esimese päeva kirgastumisele, transfiguratsioonile²³. Kristliku arusaama kohaselt on loodus uus arenev ja muutuv tõelisus, mida hingestab „valgusküllane”, „spermaatiline” jõud, mille Jumal on temasse pannud mitte stoikute immanentsusfilosoofia õigustuseks (vaatamata paljude kirikuisade sarnasele sõnakasutusele), vaid kui kirgastumispüüdluse²⁴.

14

22 Damaskuse Johannes, *De fid. Orth.*, 11, 2 ; Gregorius Nüssast, *In Psalmorum inscript*, PG 44/441 B

23 Jacques Touraille, *La Beauté du monde, icône du Royaume, Contacts*, nr 105, Paris, 1979, lk 7. Taanieli laulu (Tn 3,62–82) kosmiline palve (mis kordab kosmiliseks kiituselauluks nimetatud 148 psalmi liturgilist temaatikat) loob meie jaoks tausta, millelt see ilu kajab. “See on palve, milles inimene ei piirdu üksnes sellega, et omistab loodusele helid, vaid annab talle, teisiti kui üksnes allegooriliselt, hääle, andes sellega mõista, et kiituslaul, mille ta tõstab teispoole Jumala poole, peab olema kooskõlas selle, mida piibli terminites nimetatakse looduks, ühise lauluga”. (Jacques TOURAILLE, “La Beauté sauvera le monde” (Ilu päästab maailma), *Contacts*, nr. 109, Paris, 1980, lk. 21). Vt. Ka P. BEAUCHAMP, “L’Un et l’Autre Testament” (Üks ja teine testament), Paris, Seuil, 1976, Pt. 1) ja F. WATERS “The Book of the Hopi”, Penguin Books, 1977, lk. 149.

24 Gregorius Nüssast, *In Hexam*, 1,77 D, PG 44/72-73; Pavel Florenski, *Stolp i utverzdenije Istinõ*, Moskva, 1913, lk 288

3. Inimene, ühenduslülil jumaliku ja maise vahel

Kui kõiksus „seisab” inimese ees Jumala ilmutusena, siis inimese asi on see ilmutus loovalt lahti seletada, muuta asjade ontoloogiline ülistus teadlikuks. Sest maailma liha ja inimese liha vahel valitseb järjepidevus; loodud maailm sisaldub inimese „loomuses” (selle sõna teoloogilises tähenduses), see on inimkonna ihu. Me juba nägime, et inimene koondab „mikrokosmosena” endasse ja võtab eneses kokku kõik loodu astmed, mis annab talle võimaluse tunda maailmakõiksust seestpoolt. Esimene loomislugu 1. Moosese raamatus (1, 26-31) näitab meile, et inimene, olles loodud **pärast** teisi olendeid, on siiski nende sarnane õnnistuse läbi, mis lõpetab kuuenda päeva ja mis teeb just inimesest ülima saavutuse, kelles maailma loomine lõplikult teoks tehakse ja kokku võetakse. Seega on inimese – mikrokosmose ja maailmakõiksuse – „makranthroobi” – vahel teadmine endosmoosist ja eksosmoosist, meele ja väe suhtlemisest²⁵. Samuti nägime eelnevalt, et inimene on märksa enam kui lihtsalt **mikrokosmos**, ja selles seisneb kristluse vabastav veendumus, sest inimese loomine Jumala näo järgi ja Tema sarnaseks ei tulene maale antud korraldusest nagu teiste olendite puhul: Jumal ei käsi, vaid ütleb enesele oma igaveses Nõuandes: „Tehkem inimesed oma näo järgi, meie sarnaseks” (1Mo 1,26).

15

Järelikult teostab inimene, olles Jumala kujutis ning samas ka mikrokosmos, maailma hüpostaasi (kuna potentsiaalselt on temas kokku võetud kõik tunnetuslik ja mõistuslik ning oma ihulikkuses võtab ta kokku kogu tunnetuse, sarnanedes oma kõrgematelt omadustelt inglitele); inimene on „ühenduslülil jumaliku ja maise vahel” ja temast „levib arm kogu loodule”. Inimese kaudu on maailmakõiksus kutsutud

²⁵ Nikolai Berdjajev, *De l'esclavage et de la liberté de l'homme*, Pariis, Aubier, 1963, lk 21 (vene keelne väljaanne Pariis 1939); Vladimir Lossky, *op. cit.* (*Théologie mystique...*) lk 102

saama „kujuks Kuju läbi”. Just seepärast ei saa taimed inimeseta kasvada, temas nad juurduvad ja tema on see, kes annab nimed loomadele, kes seletab Jumala jaoks lahti nende *logosed*, see tähendab loomise ja jumaliku ettehoolduse sõnad, mis me leiame 1. Moosese raamatust ja Lauluraamatust²⁶.

Sellisel tõlgendavad piiblit kirikuisad, kes maailma loomise teise loo (1 Mo 2, 4-25) seletustes asetavad inimese loodud maailma „algusesse”, samas kui pühakud näevad loodud maailma Jumalas, Tema väest läbistatult ja see moodustab Tema käes terviku, imetillukese terviku²⁷.

Kuulus õigeusu kiriku traditsioon roomlaste kirja 8. peatükist kirikuisadeni, kirikuisadest läbi „Filokalia” ning palamismi kaasaegse vene filosoofia püsivate väärtusteni on avaldanud mõju kogu idakiriku pärimusele, sest kristlik ktisioloogia on teadmine, mille me saame usus, sest loodu „logos”, tema mõte (see, mida Lossky nimetab loodu „olemasolu aluseks”) jääb meile tabamatuks²⁸. Püha Gregorius Nüssast ütleb sel puhul, et „me ei saa tunda pisimagi rohulible olemust²⁹”. Ainult pühakud, osaduses Jumalaga, saavad täiusliku teadmise loodud asjadest, sest neis sisaldub maailm kui „Jumala paik” ja nad asetavad selle Armastuse valgusesse. Püha Maksimus Tunnistaja on seisukohal, et „need, kes pühenduvad kaemusele, süvendavad nähtavaid asju nähtamatute kaudu”. „Kõigest sellest,” kirjutab Olivier Clément, „tuleneb

16

26 Gregorius Nüssast, *Catech.*, 6, PG 46, 25-C, 28 A. *Hom.* 12, PG 44, 164; A. Lossjev, tsit. B. Zenkovsky, *Histoire de la philosophie russe*, Pariis, Payot, 1955, II, lk 399; Maksimus Tunnistaja näitab, et me ei suuda tajuda vähimatki asja, ilma et saaksime sellest teatava kolmainuliku kogemuse: asjade eneste olemus seob neid nende olemasolu põhjuse – Isaga; nende mõistuspärasus, “loogiline” kord (suure müstilise ja intellektuaalse põhjuse tähenduses), mis on ühteaegu nii neis endis kui inimhõistuses, seob neid *Logose* - Pojaga. Ja nende elu või – üldisemas mõttes – nende liikumine, näitab, et neis on kohal Hingus “elundja”, kes viib lõpule ja taasühendab. (*Qu. Ad. Th.* 13, PG 90, 296 BG)

27 Vladimir Lossky; *op. cit.* (*Théologie mystique...*), lk 101

28 Vladimir Lossky, *op. cit.* (*Vision...*), lk 64

29 Gregorius Nüssast, *C. Eunom*, 12, PG 45, 932 C – 952 C

põhjapanev järeldus: on olemas erinevad ainelisuse astmed, mis pole mitte asjade loomused, vaid seisundid”; täpsustagem koos Evagriuse ja Berdjajeviga – vaimuliku kaemuse (kontemplatsiooni) seisundid. See tähendab, et loodud maailma olukord, tema läbipaistvus või läbipaistmatus, tema vabanemine Jumalas või orjastamine surmale ja kaduvusele sõltuvad inimese põhilistest hoiakutest, sellest, kas inimene on läbipaistev või läbipaistmatu jumalikule valgusele ja ligimese kohalolekule. Inimese osadusvõime määrab maailmakõiksuse seisundi. Vähemalt algselt oli see nii ja on seda ka praegu Kristuses, Tema Kirikus. Sest muutes maailmakõiksuse „kaduvuse” orjaks, saab inimesest endast mateeria ori, kuna mateeria uus seisund halvab tema vabaduse³⁰.

Püha Siimeon Uus Teoloog võtab ühes imetlusväärses tekstis ilmekalt kokku selle, mida eelnevail lehekülgedel püüdsin seletada.

„Ükski loodud olend, nähes, et Aadam oli paradiisist minema kihutatud, ei nõustunud enam olema temale allutatud; ei päike ega kuu ega tähed tahtnud teda enam ära tunda; allikad keeldusid talle vett andmast ja jõed oma veel voolata laskmast; õhk ei tahtnud enam liikuda, et mitte anda hingamist patusele Aadamale; metselajad ja kõik maa loomad, nähes teda langemas tema algsest auseisusest, hakkasid teda põlgama ja olid valmis talle kallale kargama; taevas oli valmis langema tema pea peale ja maa ei tahtnud teda enam kanda. Aga Jumal, kes oli loonud kõik asjad ja inimese, mis tegi Tema? Ta hoidis kõiki neid looduid omaenese väega vaos ja oma käsu ja püha tarkusega ei lasknud ta neid valla inimese vastu, vaid käskis loodul jääda temast sõltuvusse ja kaduvaks, teenida muutudes kaduvat inimest, kelle jaoks ta oli loodud ja seda kuni ajani, mil uuenenud inimene saab uuesti vaimseks, rikkumatuks ja igaveseks ja mil kõik loodud olendid, kelle Jumal inimesele tema töös ja vaevas allutas, saavad uuesti vabaks, saavad uueks koos inimesega ja tema kombel uuesti rikkumatuks ja

17

vaimseks”³¹.

Eelnevast võime mõista ktisioloogia seisukohalt äärmiselt olulist asja: lunastusloo põhihetked ei olnud üksnes ajaloolise, vaid ka meta-ajaloolise tähendusega. Tundub, et just sellest perspektiivist lähtudes peame meie – ida ja lääne kristlased – üheskoos kujundama oma suhtumise kaasaegsetesse evolutsiooniprobleemidesse, vastasel korral, müstilise realismi puudumisel, võib evolutsioon osutuda võimetuks mõistma ja kogema loodud olendi erinevaid olemisviise.

18 Siinkohal võib tekkida küsimus, kas nii looduse kui ka inimesega tegelevad teadusharud (viimased on just läänemaailmas erilise huvi all) ei võidaks põhjalikkuses, kui ühepoolse evolutsiooni skeem asendada kahe protsessi – languse ja lunastuse, regressi ja progressi – põimumisega. Loodusloos on omad „koletised” ja tuleb ette ka „tagurpidi evolutsiooni” ning inimajalugu ja psühholoogia jäävad „paradiisi mälestuseta” arusaamatuks: Rist muudab loomisloo „süntheetilise” modaalsuse inimestele kättesaadavaks sellega, et jumalatapu veri muutub ohverduseks selle kõige algsemas tähenduses ja see ohverdus pühitseb maa, olles kõikide asjade kindel tugi ... ja kosmiline ristumiskoht³². Just sellel põhjusel jääb ktisioloogia Kristuse risti ja ülestõusmiseta arusaamatuks.

31 Püha Siimeon Uus teoloog, *Traité éthique*, SC 122, lk-d 188-190, ptk. 2, 69-90

32 H. De Lubac, *Catholicisme*, Pariis, *Cerf*, 1952, lk-d 407 - 409

II PEATÜKK

Ktisioloogia ja lunastuslugu

1. Inimese langemine, kosmiline katastroof

Ktisioloogia on „gnoosis” (tunnetus), mis on meile antud Kristuse poolt Püha Vaimu läbi Kiriku salasustes (sakramentides) ja mis eeldab meiepoolset puhastumist askeesi abil, et võiksime osa saada müstilisest tegelikkusetunnetusest. Inimese langemist, mis on selle tagajärg, et inimene, Jumala poeg, tahtis tappa taevast Isa, et saada võimu ema – maa – üle, tuleb mõista kui kosmilist katastroofi selles mõttes, et inimene, “ihaldades saada võimu Jumala asjade üle ilma Jumalata, enne Jumalat ja mitte Jumala tahtmise kohaselt,” nagu ütleb Maksimus Tunnistaja „annab kogu looduse surma saagiks”³³. Sellega varjatakse meie eest paradiisi olemisviisi ja nähtavaks saab maailmakõiksuse uus olukord, uus seisund, milles inimese ontoloogiline nartsissism on alutanud loodu tühjusele (Rm 8,20) eesmärgiga teha see enese omaks, astudes Isa asemele. „Ma vaatasin maad, ja ennäe,” kirjutab prohvet Jeremia, „see oli tühi ja paljas; ja vaatasin taevaste poole, aga neil ei olnud valgust! Ma vaatasin mägesid, ja ennäe, need vabisesid ja kõik küngad kõikusid! Ma vaatasin ja ennäe, ei olnud ühtki inimest ja kõik taeva linnud olid põgenenud (4, 23-26)”. Inimese keeldumine Sõnast – maailma korrast ja mõttest – tekitas maailmas kaose. Inimene eraldas nähtava nähtamatust, Valguse Sõnast, ja kõrgused, mis ühendasid taevast maaga, varisesid kokku. Maapind, mis on inimese pärast „ära neetud”, toob esile kõrbe, „kibuvitsad ja ohakad” (1Mo 3, 17-18): just kõrbes pannakse Kristus proovile ja just kibuvitstega Teda kroonitakse.

19

Selle asemel et maad pühitseda, pilastab inimene ära kogu maailma algse sakramentaalsuse, aga see ei kao. Inimene ei suuda enam tõeliselt tunnetada maailma sellisena, nagu Jumal seda oma aupaistuses kannab, sest inimene näeb maailmakõiksust omaenese allakäigu kujutisena, mis tekitab temas vastumeelsust ja tülgestust ning seeläbi ta varjab, kalestab ja tükeldab loodud maailma. Nii sünnib aja, ruumi ja mateeria surmatoov seisund. Aeg, mis kulutab ja toob surma! Ruum, mis eraldab ja vangistab! Läbipaistmatu, ettemääratud ainelisus, meie vaimse surma peegel! Osa askeete ja vaimulikke isasid on seisukohal, et langemist võib tõlgendada kosmilise katastroofina seepärast, et inimene hävitas ühtsuse, mida ta Jumala ja maailma vahel oli kutsunud ellu viima, et luua enesest väljapoole „objekttiivne” maailm: aga kuna inimene on väljaspool Jumalat ja Tema vastu, muutub maailm talle võõraks ja vaenulikuks; tegelikult on võõras ja vaenulik inimene ise, olles iseendast välja heidetud ja sõna otseses mõttes laiali pihustatud väljapoole loodut. Just seda tähendab 1. Moosese raamatu lause: „tõesti, sa oled põrm ja pead jälle põrmuks saama” (3,19)!

20

Sellele vaatamata seab Jumal isegi inimese südamest välja saadetu-
na sisse teatava korra, et ära hoida maailma täielik lagunemine, teha võimalikuks ajalugu ja lõpuks loodu päästa. Ilu ei ole maailmast kadunud, kuid on muutunud kahemõtteliseks ega ole enam vastavuses sellega, mis on hea ja tõde; oma olemuselt hea loodu, mille kiituselaul ei saa enam kõlada, ägab, sest on jäetud kurjuse jõudude meelevalda; „nahkriided”, millega Jumal 1. Moosese raamatu kohaselt riietas langenud inimese, et teda kaitsta, sümboliseerivad inimese ihus olemist ja maailmakõiksuse ainelisust selle praegusel kujul, milles kaduvusel ja surmal on oma kindel koht. See seadmine on hukatuslik ja ometi annab ta tunnistust Looja halastavast Tarkusest. Jumala ja inimese lugu jätkub, aga selles loos seguneb armastus surma ja verega. Rõhuvad, vankumatud, hädavajalikud looduseadused annavad tunnistust

inimese ja looduse vastastikusest sõltuvusest. Inimene „kes looduse orjastamisega taandas selle mehhanismi seisusesse, näeb enda vastas sedasama mehaanilisust, mille põhjustajaks ta ise on ja langeb selle võimu alla ... Surmapiinades looduse jõud tekitab kannatusi inimesele, troonilt tõugatud kuningale. Nüüd on looduse kord inimesele mürki valada, muuta ta laibaks, sundides teda jagama kivi, tolmu ja pori saastust”³⁴.

2. Rist – uus elupuu

Ja ainult Kristus, uus Aadam, saab otsekui selle maailma puus varjatult hõõgav tuli, taas lõkkele puhkeda ja jumalikult söestada surma koore³⁵, sest vabal tahtel jätab Ta maha oma valgustatud ihulikkuse, võttes meie kannatava ja vaevatud ihu, et ristist saaks uus Elupuu ja ülestõusmispüha ootamatus koidikus täituks kõik valgusega: mitte üksnes maailmakõiksus, vaid inimese iga pingutus seda uueks muuta. Kristuses saab langenud materiasest uuesti suhtlemise vahend, kohtumispäik ja pühamu, sest Kristuse Ihu ja Veri ei ole ainult viinamari ja nisu, vaid ka leib ja vein. Temas sulab Püha Vaimu tules üles meie langemisest külmunud maailm ja leiab jälle oma algse väe ja liikumise. Seega on aine tõesti täis väge ja liikumist ning võimaldab meil mõista seda, mida kirjutab pühakiri langemise kosmilisest ulatusest, Kristuse imetegudest, Tema surnuist ülestõusmise järgsest vaimsest ihulikkusest, ihu ülestõusmisest ja selle etteilmumisest pühakutes. Sõna saab lihakssaamise, kannatuse, surnuist ülestõusmise ja taevassemineku läbi „kõigeeks kõiges” (Ef 1.23), sest Tema on kõigi asjade arhetüüp ja kõik on Temas kokku võetud.

21

Kirikulauludes ja kirikuisade (eriti kreeka kirikuisade) teksti-

³⁴ Nikolai Berdjajev, *Le Sens de la création*, Pariis, DDB, 1955, lk 99

³⁵ Gregorius Nüssast, *C. Eunom*

des on selgelt väljendatud veendumust, et Kristuse armumajapidamine (lihakssaamine – ülestõusmine – taevasseminek) on teinud võimalikuks loodud maailma kirkastumise, taastades inimese kui Jumala näo järgi loodud olendi tema täiuslikkuses ja andes talle sel kombel tagasi tema osa igavikust. Seepärast sai maailm oma mõtte täielikult tagasi alles siis, kui Jumal taastas surma äravõitmisega täielikult maailma läbipaistvuse. See sai teoks Kristuse ülestõusmisega surnuist; seesama maailm on nüüdsest osa Temast nagu meiegi. Me tunneme maailma läbi oma suhet Kristusega ja Kristuses; Temas antakse meile kõik: sest kas ei seisne suur ja igavene rõõm mitte tõsiasjas, et saame näha Kristuse palet (Ap 22,4), sest just Tema palges läbistavad tema jumalike „mõtete” kujutisi need „mõtted” ise ja just Tema palges saame imetleda neist ülejutatud maailma³⁶.

22

Ärgem unustagem, et Kristus tegi eneses teoks need kosmilised ja meta-kosmilised „sünteesid”, mida loomisloo dialektika pakkus Aadamale ja millele seesinane polnud osanud vastata³⁷. Täiusliku isikuna muudab Kristus loodud maailma materia *sõma pneumatikoniks* (vaimlikuks ihuks). Ta ei kanna endas mitte ainult paradiisi, vaid ka Jumalariiki: Temas saavad taevas ja maa uueks taevaks ja uueks maaks. Evangeeliumi imeteod kannavad endas märki paradiisi tagasipöördumisest ja eshatoloogilisest uuesti loomisest. Surnuist ülestõusmise läbi võtab Jumala Poeg omaenese isikus enda peale inimloomuse ja selle

36 Teiste sõnadega need jumalikud mõtted ja nende loodud kujutised ilmuvad kui Tema palge jäljed.- P. Atanasius, *Contra arianos*, PG 26, 320

37 *Amb.*, 1309 A; 1308 C: “Kogu maailm astub täielikult täielikku Jumalasse.” Gregorius Suur, *In Ez. II*, hom. I,4, PL 76, 938; “Ajalool on mõte, ajalugu pääseb tsüklilisest kordumisest ja saatuses, ajalugu on tõesti “ajalugu”, mida tuleb kogeda, mitte selle eest põgeneda, sest on ainult üks ja ainuke lihakssaamine. Seda sündmust – *hapaxit* -, mis ajalugu lõpetades seda alustab, pole võimalik võrrelda teistega, sest ainult tema teeb nendest sündmused, “purustab ringi”, milles “ekslevad” jumalasalgaajad, millest pikalt räägib püha Augustinus “Jumala linna” 10 ja 20 peatükis.” (Oscar Cullmann, tsiteeritud O. Clément’i poolt teoses *Transfigurer le temps*, Neuchatel 1959, lk-d 119-120)

läbi kogu loodud maailma; Temas liituvad nad jumaliku loomusega ühenduses, mis neid valgustab. Kristuses ja Tema ümber pole aeg ja ruum enam lahutatud: Ta ilmub läbi suletud uste, Ta sünnib Neitsist. Ja „see ei ole muinasjutuline unistus, vaid usu enese sisu,” kirjutab isa Danielou³⁸. Nüüdsest on kõik märgitud ristimärgiga: „Kuna Jumala Poeg löödi risti, siis vajutas Ta ristikujulise jälje kogu loodud maailmale, pitseerides kogu loodu risti märgiga,” kinnitab Lyoni püha Ireneus³⁹.

3. Kristus – uus Aadam

Kristuses, kelles hingab Püha Vaim, avas ennast inimkonnale uus eoon, uus ajastu. Püha Basilius⁴⁰ näitas, et pühapäeva tähenduses on kokku võetud kogu aja ja igaviku salasus, sest pühapäev on ühtaegu nädala esimene ja kaheksas päev, algus ja lõpp, hetk, milles igavik sünnitab aja ja hetk, milles ta selle vastu võtab.

23

Piibel annab väga veenvalt tunnistust sellest, et lunastus ei ole mitte individuaalne, vaid kosmiline. Sellel põhjusel on looduse vaimulik kaemus – *physikê theôria* – üks kõige olulisemaid õigeusu kiriku müstika aspekte: inimene ei püüa enam muuta loodud maailma oma ihade ja pimestatusega objektiivseks; ta tunneb maailmas ära „Kristuse Ihu”; ta kogub kokku loodud olendite vaimulikud *logosed* „mitte selleks, et need enda omaks teha, vaid et tuua need Jumalale loodu

38 *Approches du Christ*, Pariis, Grasset, 1960, lk 154

39 *Démonstration de la Vérité apostolique*, SC 62, lk 46

40 Pühakiri nimetab “üheks päevaks” päeva, mis on igaviku kujutis, päevade uudsevili ja valguse kaasaegne, Issanda püha päev, mida Ta austas oma surnuist ülestõusmisega, et viia meie mõtted tulevasele elule. (*Hom. Hexameron*, SC 26, lk 185, 2. jutlus) Vt. samuti : Jn 20, 1 ja 26; Barnanase kiri (15, 8-9); Justinus, *Dial.* 41 4, 131.1 ning “Slaavi Eenok”, kes ülistab just pühapäeva “esimese ja kaheksanda päevana” (*ed. Vaillant*, lk-d 102 – 105)

poolt ohvrianniks”⁴¹, nagu rõhutab Maksimus Tunnistaja. „Kõik see, mis mind ümbritses,” ütleb vene palverändur, „ilmus mulle oma ilus ... kõik palvetas, laulis kiitust Jumalale! Nii sain ma aru, mida „Filokalia” nimetas „loomise keele tundmiseks” ja nägin, kuidas saab vestelda Jumala looduga⁴². Samast asjast räägib ka Egina püha Nektarius (1846–1920) oma nunnadega: „Ühel päeval palusime oma isal ... öelda meile, kuidas saavad loodud asjad, mis on ilma jäetud mõistusest ja keelest, nagu päike, kuu, tähed, valgus, vesi, tuli, meri, mäed, puud, ühesõnaga kõik need asjad, keda laulukirjutaja kutsub Issandat kiitma, seda teha. Pühak ei vastanud midagi. Mõni päev hiljem, kui olime kogunenud igaõhtuseks vestluseks männi alla, ütles ta meile: „Paari päeva eest te palusite mul seletada teile, kuidas loodu kiidab Issandat. Olgu siis, eks kuulake.” Ja ta juhatas nunnad kirkastunud maailma, kus nad kuulsid selgesti, kuidas iga loodu laulis ja kiitis talle ainuomasesel viisil Issandat Loojat”⁴³.

Olen juba rõhutanud asjaolu, et Kristus, võttes eneses kokku kogu inimajaloo, annab samal ajal kosmilistele tsüklitele nende täieliku mõtte⁴⁴.

41 “... ja otsekui tuli, mis on puus, jääb tihti vaatajale varjatuks ja meeltega tunnetamatuks, ilmub siis, kui ta uuesti lõkkele puhkeb” (Gregorius Nüssast, *C. Eunom* 5, PG 45/708 B). “Varjatud sisemus katab täielikult näiliku välise” (*Id. Beat. Or.* 7, PG 44, 1289 D). Põleva põõsa episoodi kohta kirjutab Maksimus Tunnistaja: “See sõnuseletamatu ja imeline tuli on peidetud asjade olemusse nagu põõsasse” (*Amb.* PG 91, 1148 c) – vt samuti *Myst.* 2-697d / 700 a; Teilhard de Chardin : “Nagu välk, mis sähvatab ühelt pooluselt teisele, saab Kristuse vaimselt kasvanud kohalolek asjades äkki ilmsiks ... Nagu pikne, nagu tulekahju, nagu üleujutus haarab Inimese Poja külgetõmme kõiki universumi pöörlevaid osakesi, kogudes need uuesti kokku ja allutades oma Ihule” (*le Milieu divin*, Pariis, 1957, lk 196)

42 *Récits d'un pèlerin russe*, Neuchatel, Pariis, 1957, lk 48

43 A. Fontrier, *Saint Nectaire d'Égine*, Centre orthodoxe d'information de Meudon s.d., lk 72

44 Süüria ülistuslaul, *Dieu vivant*, nr 25, lk-d 63-64:

Õhtu võtab inimeselt kõik,
Tõukab ta une rüppe,
Näidates talle, et kõik tema varad
Jäävad siia maha.

See kehtib esmalt päevarütmi kohta: Kristus on päike, mis tõuseb uue loodu kohale, liturgilise maailma kohale; Ta on „õiguse päike”, mis toob oma tiibade all paranemist (Ml 3.20), „Jumala auhiilgus, mis tuleb ida poolt” (Hs 43.2). Ülestõusmise ja elu võidu, mis kõikjale toob koidiku (päeva võidu öö kuratlike jõudude üle), arhailine sümboolika saab oma täieliku tähenduse Sakaria ülistuslaulus, kelle jaoks Kristus on **päevatõus kõrgest**, mis on tulnud **paistma meile, kes me istume pimeduses ja surma varjus** (Lk 1,78–79). Päeva ja öö ringkäik, mida nüüdsest täidab Kristuse valgus, kes on tulnud ja kes tuleb, on meile „lõputa päeva”, „ööta päeva” sümbol. „Nii saab meie palvest, mis järgib päeva rütmi,” täpsustab püha Kyprianus, „selle jäljendamine, kelleks me ühel päeval peame saama”⁴⁵. Võit surma üle on ka võit öö üle: „Kui Juudas nüüd palukese oli võtnud, läks ta sedamaid välja. Aga oli öö” (Jh 13,30). Tõustes surnuist keset sügavaimat ööd, muutis Kristus ära öö tähenduse: ööst sai uue, kustumatu valgusega kohtumise paik; surmast vabastatud valgusküllane elu⁴⁶.

Jätab ta alasti,
 Nii ka surm võtab inimeselt kõik...
 Hommik tõuseb...
 Ülestõusmise kujutis
 Tohutu imestus.
 Kiitus Sulle, mu Issand,
 Kes eraldasid öö päevast
 Ja tegid nendest kujutised,
 Salasuslikud tähendamissõnad.

45 M. Jourjoni poolt valitud tekstid, *Cyprien de Carthage*, Pariis, éd. Ouvrières, 1957, lk-d 122-123

46 Charles Pèguy, *Porche du mystère de la deuxième vertu*, Pariis, Gallimard, lk-d 213 –1 214. Bütsantsi keskööteenistus, püha Basiliuse palve: “Sa oled andnud ka une meie nõtruse kinnitamiseks ja raskest tööst vaevatud ihu puhkamiseks”. Hümn *Phōs hilaron* (õhtuteenistus); “Oh Jeesus Kristus, Sa... igavese... Isa püha au lõbus valgus... päeva loojumise ligi jõudes ja õhtust valgust nähes, laulame meie...” Pealaul (suure nädala esmapäev, teispäev, kolmapäev): “Vaata, Peigmees tuleb kesköösel ja õnnis on sulane, kelle Ta valvamas leiab...” Kristlaste jaoks on koguõine jumalateenistus eshatoloogiline: füüsilisest ööst saab pulmaöö sakrament,

Aga sama kehtib ka aastaringi puhul: jõulud talvisel pööripäeval on kui kaebehüüd pimeduses ja samas hetk, mil valgus hakkab tasapisi nähtavale ilmuma. Surnuist ülestõusmine langeb ühte kevadega. Jumala soovitud sümboolika kohaselt peab elu võidu hetk asuma mitte kaduvas, vaid Jumalariigi igaveses suves⁴⁷. Teatava ajale omase „sakramentaalsuse” kohaselt on kevad maailma uuestiloomise hetk, sest kunagi oli just sealtkaudu tulnud maailma kaduvus (pärimuse järgi toimus pattulangemine kevadel)⁴⁸. Siin langevad kokku kolm hetke, millest igaüks vallandas ajas olulise arengu: loomise hetk, mil igaviku puudutus äratas paradiisi väe ja liikumise; languse hetk, mil inimese vabadus pöördus suhtelise olematuse poole, ühendas inimese paradiisi ajas surma ja põlvkondade ning kaduvuse rüvedusega; ning lõpuks ülestõusmise hetk, milles saab jälle nähtavaks igavik ja millest algab kirgastunud aja kulg mitte seepärast, et paradiisi aeg oleks tagasi tulnud, vaid seepärast, et langenud ajast enesest saab nüüdsest igaviku vastuvõtmise paik⁴⁹. Kahe „äkki” vahel – esmalt kui igavik aja äratav ja seejärel kui ta selle uuesti äratav – valitseb sügav sisemine kooskõla. Üha korduv aeg aga vabaneb lootusetusest, mis tõukab inimest põgenema ebaisikulisusesse. Nüüdsest on ta kaasatud elava Jumala liturgiasse, kelle lihakssaamine pühitses loodud aja iga hetke ja seletas lahti selle tähenduse. Inimest ei täida enam igatsus paradiisiaja järele, vaid ta ootab aegade lõppu, millest ta eshatoloogilises perspektiivis on

kus Peigmees, kes oli pimeduses varjul, tuleb, et see öö pimeduselt ära rebida täiuslikuks rõõmuks ja näost näkku kohtumiseks. Kristlased ei saa magada nagu iga teine, sest nad on teadlikud surmast ja kirgede painest. Vt samuti Gregorius Nazianzusest, *Poemata dogmatica*, PG 37, 311-314

47 Gregorius Nüssast, *Lettera IV*, PG 46, 1028 C; Philon (*In spec. Leg.*, 150) rõhutab, et loodus sünnib uuesti kevadel selleks, et tähistada maailma loomise sünnipäeva; meie esivanemad on ära tundnud, et see uuenemine omal kombel kosmilise kevade, paradiisiaja, meenutus – *anamnees*.

48 *Homélie pascales*, III, SC 48. F. Foeri ja P. Nautini sissejuhatus, lk 59

49 *Ibid.*, 8,25 lk. 137; Jeruusalemma püha Kürillus, *Catecheses*, tsit. M. Vericel, *Cyrille de Jérusalem*, Pariis, éd. Ouvrières, 1957, lk-d 72-73

Kristuses juba osa saadud⁵⁰.

Eelpoolõeldu puudutab ka nädala sümboolikat, alustades ülestõusmise nädalast, mis võtab kokku esimese nädala, sest „Jumal loob maailma uueks sama ajaga, mis Tal kulus maailma loomiseks”⁵¹. Just pühapäev ilmutab seda plaani, mis Jumalal maailma luues oli: koguda kõik kokku Kristuses; samal ajal teiste nädalapäevade kulg aga sümboliseerib maailmakõiksuse täielikku arengut.

Kui ajalugu on Kristuses lõppenud, nagu ütleb püha Paulus (Hb 9,12–14), siis osa ajaloost ometi jätkub, kuivõrd täiuslikkus pole meile kohustuslikuks tehtud, see on meile kingitud. Oma Taevasseminekuga viib Kristus meie loomuse Kõigepühamasse Kolmainusse endasse, nelipühist alates saab iga inimene Püha Vaimu armus vabalt vastu võtta jumalikku väge, mida kiirgub Kristuse ausse tõstetud Ihust. Ajalugu on nüüdsest lugu tulest, mida Kristus on tulnud maa peale heitma ja mis ei väsi söestamast hingi; see on valguse, Püha Vaimu armumajapidamise lugu⁵², sest aegade täis saamisega algab täiuslik aeg.

Seega ilmutab maailm ennast kui kirik: „kirikusaal”, ütleb püha Maksimus Tunnistaja, on tunnetatav maailmakõiksus, koor kujutab ingleid ja altar – kõigepüham paik – on palvetava inimese hing. Nii otsib hing varjupaika looduse vaimulikus kaemuses otsekui kirikus ja rahupaigas; ta siseneb sinna koos Sõnaga ja koos Tema, meie Ülempreestriga ja tema juhatusel kingib ta maailmakõiksuse Jumalale oma vaimus otsekui altaril⁵³. Siluan Athose mäelt (kes suri aastal 1938) ütles ikka, et „inimese jaoks, kes oma südames palvetab, on kogu maailm kirik.” Õnnistus, lugupidamine maa vastu, kogu elu allutamine tema viljastavale ilule, vaestega jagamine, me peame tegema kõik

50 Olivier Clément, *Transfigurer le temps*, Neuchatel, Delachaux et Niestlé, lk.-d 116–117

51 Jeruusalemma püha Kürillus, *Hom. Pasc.*, *op. cit.*, lk 119

52 Olivier Clément, *op. cit. (Transfigurer...)*, lk 19

53 *Myst. 2 – 697 D700 A; De la prière, Contacts*, nr. 30, lk-d 127 – 128

selleks, et valmistada ette maa muutmist euharistiaks.

Ja kuna püha Pauluse nägemuse kohaselt pole Kirik, Kristuse Ihu, midagi muud kui seesama ennast taasühendav ja kristustav loodu, siis annab just Kirik kui euharistiline salasus meile teadmise – *gnõsise* – loodud maailmast, et saaksime selle muuta euharistiaks: *en panti eucharisteite* (1 Te 5,18) („täna ige asja eest”, sõnasõnalt: „tehke euharistia igast asjast”): euharistiale kui sakramendile vastab euharistia kui vaimsus, mis toob kaasa inimese kogu olemuse muutumise ja kõigi loodute olemuse muutumise inimese läbi⁵⁴.

III PEATÜKK

28

Salasused, Kiriku kosmiline teenimine

1. Salasused, loodud maailma elu keskpunkt ja mõte

Kirik teostab kosmilist teenimist ennekõike läbi salasuste (sakramentide). Kiriku „salasused” – see tähendab erinevad Kiriku elu aspektid Kristuse salasusena Pühas Vaimus – moodustavad loodud maailma elu keskpunkti ja mõtte. Asjad on olemas üksnes läbi palvete, õnnistamiste, Kiriku muutmiste, milles teostub aste-astmeline pühitsemine: „nagu annaks hingetu ja tundetu materia kõige selle läbi edasi suuri imetegusid ja võtaks endasse Jumala väge”⁵⁵.

„Vaata, ma teen kõik uueks!” (Ilm 21,5). Inimese langemise pärast katkes inimese „isiklik” suhe Jumalaga, „loomulikust” vahe-

⁵⁴ Sergei Bulgakov, *L'Orthodoxie*, Pariis, Alcan, 1932, lk. 240, C. Andronikovi uus tõlge, Lausanne, éd. l'Age d'Homme, 1980; Gregorius Nüssast, *In Hexaem*, PG 44, 104 BC

⁵⁵ Gregorius Nüssast, *In Baptismum Christi*, PG 46, 584

maast inimese ja Jumala vahel sai kuristik ning maailma „mõistuslik” harmoonia purustati, sest inimene oma vabaduses loobus kingitud armu, „valgustava” *Logose* vastu võtmisest; selle kohutava sammu tulemuseks oli surm. Aga lihaks saanud Sõna taastab inimloomuse suhtlemise jumaliku loomusega. Isiklik suhe, mis Sõnal inimestega on, väljendub Kristuse Ihust ja Verest – Kiriku euharistilisest tegelikusest – osasaamises. Sel kombel ilmutab Kirik ennast kui uue loodu algus täis väge ja liikumist, kui loodu tõus jumalikustumise – *theôsise* – poole, mis kujundab ajalugu. Siinkohal tuleb vahet teha sündmuste järgnevuse ja ajaloo vahel: Sõna Lihakssaamine on ajaloo algus ja surnuist ülestõusmine on ajaloo eshatoloogiline lõpp (He 10,1).

Loodu liigub järk-järgult selle lõpu poole, mille keskmes on „kosmiline”, see tähendab üleilmne Kirik. Kirik on ajaloo eshatoloogilise lõpu, uue taeva ja uue maa, Jumala linna, taevase Jeruusalemma „ikoon”. Teisisõnu, Kirik on Sõna „aupaistus”, tema ilmumine ja avaldumine tõeliselt ja otseselt läbi Püha Vaimu tegevuse: järelikult toimub kirgastumine Kirikus lakkamatult igal ajahetkel, olles maailma *theôsis*. Nii on maailm kui ajaloo olemus Sõna aupaistus ja Sõna isiku avaldumine ning ilmutus. Sõna aupaistus kui ajaloo algus ja lõpp jääb usu salasuseks ja elu võimaluseks⁵⁶. „Sest me käime usus ja mitte nägemuses” (2Ko 5,7).

Püha Vaimu loomulik arm, olles loodud olendi olemise aluseks, on maailma ihus, maailma aineses; see on maailma pühitsemise tingimus Püha Vaimu vastuvõtmise läbi. Kristuse Kirik tunneb mitmeid materia pühitsemisi, mida kasutatakse enamuse salasuste ja muudes

56 Christos Yannaras, *Rencontre de Salonique, op. cit. (La Théosis comme commencement et la fin du monde. Le Christ comme le point Alpha et le point Oméga de l'Histoire)*, lk-d 82-83: “Ajalugu eeldab konkreetset püüdlust universaalsuse poole mitte vähem konkreetse lõpuga. Inimkonna elu enne Lihakssaamist on ajaloo-na õigustatud eelkõige Iisraeli rahva puhul sel määral, mil määral see valmistab ette Kristuse tulekut. Erinevus on “asjade ikooni” ja “varju” vahel (He 10,1).

talituste puhul: Jordani vee õnnistamine Püha Vaimu mahatulemise läbi, millest saavad alguse kõik vee (ristimisvee ja muu vee), püha salvi ja õli, leiva ja veini (nii euharistilise kui mitte-euharistilise) pühitsemised, kirikute ja liturgiliste esemete sissepühitsemised, viljade, toidu ja üleüldse kõigi asjade õnnistamine⁵⁷.

Mida siis kujutab endast see pühitsemine? Kuidas asjad ja ma-
teeria võivad Püha Vaimu tegevust vastu võtta ja talletada?

30 Inimene teeb oma toimetusi ja liigutusi jumalik-inimlikus plaanis, kus ülestõusmise ootuses on ihu samuti määratud olema märk „kristus-
tatud” olendist: seega keha kui teofaanilist paika ei peeta enam inimese vaenlaseks. Samas pole ta ka ainult hinge kaaslane. Eelkõige on keha mikrokosmos, kogu loodud maailma Jumala ette tooja ja vahendaja nende kahe vahel. Salasuste läbi pole me nüüdsest enam olemasoleva kordus, vaid absoluutne loodu. Kristuse uus loodu kuulub tulevasse ajastusse, mis rebib katki aja lõimed. Mis ajaloosse puutub, siis me elame pidevalt kahes plaanis: ajaloolise järjepidevuse ja eshatoloogilise mittejärjepidevuse tasandil⁵⁸. Me kogeme seda, mis on uuesti loodud, mis äratatakse surnuist. Sellel põhjusel määravad Kiriku sakramendid inimese tegelikud piirid ontoloogiliselt, mitte metafoorselt, nii nagu inimese tegelik Ilu on Kristus ja tõeline Elu on elu Pühas Vaimus. Nii nagu „Taevad jutustavad Jumala au” (Ps 19.1), nii on Jumala loomistööd jätkava inimese töö ülimaliks eesmärgiks loodu kaudu Jumalale au anda. Just selles seisneb meelearanduse ja askeesi peamine tähtsus, mitte ainult inimese, vaid tsivilisatsiooni ajaloo seisukohalt. Meelearandus ja askees on võitlus, mille tarvis inimene Kristuses suretab iseeneses ja oma töödes halva autonoomia, selle ainsa asja, mis tuleb ära heita (1 Tm 4,4). Meelearandus ja askees taastavad inimese ja tema kätetöö nende algses ilus; nad pööravad peegli tõelise päikese

57 Sergei Bulgakov, *Le Paraclet*, Pariis, Aubier, 1944.

58 G. Khodre, *Contacts*, nr 93, 1976, lk-d 9-10

poole. Ja inimese looming võtab nii vastu valgust ja elu⁵⁹.

„Pühitsuses,” kirjutab isa Sergei Bulgakov, „saab teoks Püha Vaimu mahatulemine, tema Väe edasiandmine loodule ja vaimu kandjale; loodu tarkus ühineb Jumala tarkusega ja Püha Vaim Jumala vaimuga loodud maailmas: nii rebitakse mateeria sellest maailmast tulevasse pühitsetud ajastu maailma, kus Jumal on kõik kõiges. Leiab aset loodud maailma müstiline, see tähendab nähtamatu muutumine, milles iga asi, jäädes ontoloogiliselt iseendaks, muutub läbipaistvaks Vaimule ja jumalikustub läbi talle antud võime suhelda Jumalikkusega. Tegemist on teantroopia – jumalinimsusega, mis teostub mitte inimeses, vaid inimeste maailmas, mis inimlikustub ja mille ontoloogiline kodu on inimeses. Toimub loodud olendi jumalikustumine, mille vältimatuks tingimuseks on oma olemuse säilitamine”⁶⁰.

„Erakordne ja imeline tuli, mis on peidetud asjade olemusse”⁶¹. Vaimu aeg on „sünergia” aeg, see tähendab jumalik-inimliku koostöö ja loovuse aeg: „Kristuse Nimes, see tähendab Tema kõige intensiivsemas kohalolekus, Tema euharistilises, kiriklikus kohalolekus, avaneb lõputu tööpõld inimvabadusele, mille Vaim on muutnud loovaks, et „Jumal-inimene”, nagu ütleb Vladimir Solovjov, saaks „Jumal-inimkonnaks” ja „Jumal- maailmakõiksuseks” ... Vaim tuleb isiklikult maailma südamesse ja Temast saab teadvus meie teadvusest, elu meie elust, hingamine meie hingamisest”⁶².

59 Panayotis Nellis, *op. cit.* (*Théologie de l’image*), lk-d 274, 279-280

60 Sergei Bulgakov, *op. cit.* (*Le Paraclet*)

61 Maksimus Tunnistaja, *Ambigua*, (PG 91, 1148)

62 Olivier Clément, *L’Eglise, espace de l’esprit saint*, 24. oktoobril 1976 Pariisi Jumalaema kirikus peetud loeng. “Väljaspool Kirikut avaldub Püha Vaimu tegevus nii ainelises kui kultuurilises maailmas. Eelkõige avaldub see aga elavas looduses, millele on küll omane teatav vabadus, kuid see on piiratud. Looduse vabadus väljendub liikumisele omases spontaansuses. Anorgaanilises maailmas valitsevad seadused kannavad endas märke Logose mõistuslikkusest, maailma matemaatilise-ideaalsest aluspõhjast. Orgaanilises maailmas tuleb mängu see “loov puhang”, mis annab tunnistust Vaimu elustavast jõust mitte ainult inimeses, vaid ka loomas, tai-

Eelpoolõeldu paremale mõistmisele aitab kaasa õigeusu kiriku jumalateenistuste ülesehituse lühikene tutvustus. Kui jumalik liturgia (tänu-salasuk) toob Jumalale ette palved loodu eest, siis õhtuteenistus algab loodu ülistuslauluga Jumalale. Õhtuteenistuse avapsalm 104 (103) annab ülistuslikus vormis laialdase ülevaate kogu loodust. Kõik õhtuteenistuse laulud on tegelikult väga tihedalt seotud loodusega; samuti kui suured Issanda pühadki: „Rõõmustagu loodu; olgu rõõmus loodus” (Jumalaema kuulutamise suurpüha); „olge rõõmsad, Mäed” (jõulud) ja ülestõusmispühadel: „Nüüd on kõik valgust täis, taevas ja maa ja alumised paigad; et pidagu nüüd kõik loodu Kristuse ülestõusmise püha, mille läbi ta on kinnitatud”. Seega võime väita, et „erinevalt läänekirikust, kus puudub kristlik filosoofiline looduse kontseptsioon, on kristlik idakirik välja arendanud ktisioloogia ja loodusfilosoofia”⁶³.

32 Erilise väljendusrikkusega kajastub kogu loodusteoloogia jumalailmumise pühas: Vaim kandub üle ristimisveele, nii nagu Ta kandub üle pühale õlile ja salvile; ristimine teeb uueks Kristuse astumise Jordani vette ning paneb aluse Tema võidukale laskumisele surmavalda. Samal kombel on kõigi sakramentaalsete toimingute epikleesid järjepidevas seoses nelipühadega, korrates maailma alguse kosmilisi nelipühi uuendatud väes ja liikumises. Ja kõige kulminatsiooniks on euharistiline *metabolê* – „muutumine”.

2. Euharistiline liturgia, Kristuses kirkastunud maailm

Lyoni püha Ireneuse sõnul toome pühades andides ohvrianniks kogu

mes ja üldse kogu loodud maailmas.” Vt Georgi Feodotov, *De l'Esprit Saint dans la Nature et dans la Culture, Contacts*, nr 95, 1976, lk-d 212-228; vene keeles *Put*, nr 35, Pariis, sept. 1932

63 Evangelos Theodoru, *La Valeur pédagogique du Triode actuel*, Ateena, 1958, lk 94

nähtava looduse, et sellest saaks euharistia, sest euharistias on üks kahest tegurist maine⁶⁴. „Anaforaas,“ tuletab meile meelde Aleksandria püha Kürillus, „meenutatakse taevast ja maad, merd, päikest, kogu nähtavat ja nähtamatut loodut”⁶⁵. Kuna on olemas Kirik ja tema liturgia, jääb maailm püsima olemisse – see tähendab Kristuse Ihusse, sest Kirik jääb selleks vaimseks paigaks, milles inimene õpib euharistilist elu ja saab tõeliselt preestriks ja kuningaks: liturgia kaudu avastab ta Kristuses kirkastunud maailma ja aitab kaasa maailma lõplikule muutumisele – kirkastumisele.

Nii saab euharistilisest liturgiast maailma ja loodu kõige positiivsem vastuvõtmine ning see väljendub tegevuses: iga liturgias osalev koguduseliige kannab eneses maailma kõige tõesemal võimalikul moel. Ta ei kanna mitte ainult oma inimihu, oma konkreetset isikut kõigi selle nõrkuste ja kirgedega: ta kannab ka oma suhet loomuliku maailma, looduga. Maailm, mis astub liturgilisse ruumi, on langenud maailm, aga ta ei astu sinna selleks, et jääda niisuguseks nagu ta on: liturgia on surematuse rohi, sest võttes maailma vastu sellisena, nagu see on, ütleb liturgia lahti maailma rikutusest, et tuua maailm ohvrianniks Jumalale, Loojale. Nii ei lakka maailm euharistilises liturgias kunagi olemast Jumala loodu: selline arusaam maailmast ei luba lahutada loomulikku üleloomulikust; see on looduse ja loodu ainus tõelisus, kuni taevast ja maa saavad üheks⁶⁶.

„Tuletades meelde seda õndsakstegevast käsku ja kõike seda, mis meie pärast on sündinud: risti, hauda, ülestõusmist kolmandal päeval, taevasseminemist, paremale käele istumist, ja teist ausat tulemist, Sinu oma, Sinu omast toome meie Sulle kõikide ja kõige eest”⁶⁷. Eu-

⁶⁴ *Adv. Haer.* IV, 18, 5

⁶⁵ *Cat. Myst.* 5, 6

⁶⁶ Jean Zizioulas, *Rencontre de Salonique op. cit. (La vision eucharistique du monde en l'homme contemporain)*

⁶⁷ Jean Zizioulas, *ibid.*

haristia, andes lõpliku vastuse kaasaja inimese ootustele, võib päästa inimese igaviku ja aja vastandamisest ja eraldamisest, mis tõukavad teda lahti ütlemata Jumalast, kelle teoloogid liigagi sageli asetavad tänapäeva inimesele kättesaamatutesse kõrgustesse.

Selle nurga alt vaadatuna võib euharistiline liturgia võtta isegi tõeliselt poliitilise ulatuse: liturgia võib ümber struktureerida aja, ruumi, inimeste omavahelised suhted ja suhted loodusega. Kui kristlased kogeksid euharistilist ohvrit täielikult, poleks nad mitte ainult võimelised alles hoidma maailma, mille Jumal neile usaldas, vaid nad võiksid seda lõpmatult arendada ja muuta selle „loogiliseks” ohvriks; see tähendab ohvriks, mis on vastavuses *Logose*, alati loova Jumala Sõnaga⁶⁸. Liturgia on niisiis meie kõige tõelisem tänuavaldus maailma eest selle sama maailma nimel. Liturgia on langenud maailma ülesehitamine ja usklike täielik osalemine maailma päästmises (mille tõi jumaliku *Logose* lihakssaamine), kus see sama *Logos* antakse kogu loodud maailmale. Ning lõpuks on euharistiline liturgia Jumalariigi kujutis, kiriklikuks saanud Loodu⁶⁹.

34

Järelikult võib öelda, et pühitsetud inimene on inimene, kes pühitseb ja tema „euharistiline teadvus” otsib olendite ja asjade sisemusest läbipaistvuse punkti, kus saaks paista Tabori valgus. Osasaamine loodust ja ülistusest, mis kuulub Loojale, looduse ja usundi leppimise õhkkond jumalateenistustes – selle kõik leiame me täielikult väljendatuna bütsantsi ikonograafias: askees ja müstika, kaugel sellest, et puudutada üksnes hinge, ilmuvad sel kombel kui *sõma pneumatikoni* (vaimuliku ihu) kunst ja teadus ning ihu, mida läbib Valgus, annab selle edasi ümbritsevale loodule, millest ta ise on lahutamatu.

68 Panayotis Nellis, *Les Chrétiens dans un monde en création*, Neamts, september 1976, Avignon, november 1980

69 Oikumeenilise Kirikute Nõukogu materjalid, õigeusu kiriku ettekanne: *Confesser le Christ aujourd'hui* (Bukarest-Cernica, juuni 1974 pt.III).

IV PEATÜKK

*Üleüldine tagasipöördumine ellu***1. Maa, loomise salasuse püha ikoon**

Käesoleva mõtiskluse lõpusirgel võime tõdeda, et alates esimestest sajanditest kuni meie päevini välja meenutab kristlik pärimus meile igal võimalusel, et loodusel on inimese jaoks sügav tähendus, sest maa on püha ikoon, mis ilmutab lakkamatult loomise salasust. Sel põhjusel kätkeb loodus endas sõnumit, mida tuleb alati lahti seletada kogu selle intensiivsuses.

Inimese ja looduse vaheline kahekõne on mitmes suhtes otsustava tähtsusega, sest inimene ja loodus lähevad koos, käsikäes „kaduvuse orjusest Jumala laste aurikasse vabadusse” (Rm 8,21). Jumalik *Logos* ei loonud maailma üksnes kui paljukordset lihaks saanud sõna, Ta lõi ka subjekti, kes suudab seda sõna mõista. Kuna inimese (kui subjektile, kelle poole Jumal oma selles maailmas lihaks saanud *logoste* läbi pöördub) ilmumisel on loomise plaanis kindel koht, peab sõna kuuldavale toomiseks tingimata olema ka kaasvestleja, kes vastab. Maailma inimese jaoks ja tema arusaamise tasandil luues *Logos* räägib. Maailm on välja mõeldud ja loodud inimese tarvis. Inimese ilmumine on seotud maailma loomisega nagu üks terviku osa teisega, samas üks ei tulene teisest, vaid mõlemad on ühtse mõtte ja teo koherentne tulem. Erinevus inimese kui sõna ja maailma kui sõna vahel seisneb selles, et inimene on rääkiv sõna ja mõtlev *logos* Poja kui subjekti eeskujul. Aga inimene on ainult Poja kujutis, sest ta ei mõtle, ei too kuuldavale ega mõista *logoseid* ja sõnu, mis on Poja le ainuomased, vaid ta kombineerib ja arendab umbmääraselt *Logose*

„logoste” ja sõnade kujutisi, järgides selles *Logost* kui eeskõnelejat, -mõttelejat ja -loojat. Nii annab „inimene kahekõnes *Logosega* maailma jumalikustamisele“, seletab Dumitru Staniloae, „omamoodi inimliku iseloomu. Sest maailma jumalikustamine inimese osalusel on jumalikustamine tulvil inimlikke mõtteid ja tundeid. Selle kaudu avastab inimene maailma tõelise tähenduse, maailma sihi olla inimvaimu ja jumaliku Vaimu sisu, mis on märgitud inimliku pitseriga täis jumaliku Vaimu. *Logos* sai inimeseks, et teostada inimese ülesannet jumalikustada maailma inimlikuga; ülesannet, mille täitmine inimesel patu tõttu ebaõnnestus. Pärast langemist tahtis inimene panna maailmale ainult inimliku pitseri, nägemata enam maailma ja inimese sügavaimat tähendust⁷⁰.”

36 Kahtlemata võngub kogu tsivilisatsioon paradiisi tagasipöördumise (pühad, kunst, jõudehetk, mil inimene lihtsalt imetleb loodust) ja töötegemise vahel, mis on „universumi inimlikustamine, maailma ainese – mis, moodustades ühe ihu, kuulub kõigile inimestele – muutmise⁷¹”. Töötamisega, sealhulgas ka teaduslike ja tehniliste oskuste ja teadmistega, on inimene kutsutud olema Jumala kaastööline maailmakõiksuse päästmises. Just selles suhtes peab kristlane olema tõeliselt liturgiline inimene.

Hetkel, mil kaasaegse tehnika probleem meid kõige raskemalt rõhub, on põhjust meenutada, et inimene ei ela üksnes materiaalsest leivast. Kirikuisade, eriti Antiookia kirikuisade jaoks väljendub inimese olemasolu Jumala-näolisena läbi töö loodu suhtes kahe transsendentaalsusena. „Tarkuse” transsendentaalsusena läbi kunsti ja tehnika ning osaduse transsendentaalsusena: inimkond moodustab, nagu ütleb Solovjov, maailmakõiksuse kollektiivse „logose” ja tööga kaasneb ühine ja vastastikune tegutsemine, milles Kiriku vahendusel

70 Dumitru Staniloae, *op.cit.*, lk 297-304

71 Sergei Bulgakov, *L'Orthodoxie*, Pariis, 1932, lk 240

peegeldub jumaliku kolmainulisuse valgus⁷². Langemine muutis töö vaevaks – *ponoseks* –, mis ei ole töö olemus, vaid askees. Aga selle vaeva kaudu kulmineerub töö tõeliseks loovuseks; koguduse liturgilise pulmapeo loovuseks. Selles suhtes ilmutab töö, mis on lahutamatu kunstist ja liturgilisest teenimisest, looduse pühitsemist⁷³.

Olivier Clément'i arvates on kohatu, et kristlased loobuvad vaimulikest asjadest just nüüd, kui on vaja anda inimesele kinnitust tema transtsendentaalsusest ja tehnika vaos hoidmiseks vajalikku sisemist jõudu⁷⁴. Niisiis, soovides hoida praegust maailma, peame hoidma selle maailma suundumust ja jätkuvat püüdlust ületada loodu piire, hoidma maailma ülimat lõppeesmärki, milleks on Jumal ja osadus Jumalaga; hoidma usku. Aga hoida praegust maailma, mis on ühtaegu loomises ja rikutuses, tähendab ka hoida loovat väge ja liikumist, mille Jumal on andnud; hoida Tema loodut rikutuse eest. Seda hoidmist, mida nimetatakse ka päästeks, saab teostada ainult siis, kui maailma tegelikus saab üheks Kirikuga, kui sellest saab Kiriku ihu. Ühendamise läbi kestab Kirik meie ajani kui elav tõelisuus ja Jumal ilmutab ennast meie ajastul kui tõeliselt lihakssaanu ja Päästja. Tööd, mille läbi maailm muutub Kirikuks, tehakse palve laboratooriumis. Palve kaudu muutub

37

72 Olivier Clément, *Notes éparses pour une théologie de l'histoire*, *Contacts* nr. 95, 1976, lk 254–256

73 Olivier Clément, *ibid.* lk 256-257: “Risti ja ülestõusmise perspektiivis s.t jumalik-inimliku sünergia taastamise perspektiivis selles langenud maailmas on töö ühtaegu nii *ponos* (vaev) kui *ergasia* (loov tegevus). Vaev “ohjeldab” inimlikku uhkust, ütleb püha Johannes Kuldsuu, teadvustades inimesele mateeria läbipaistmatusega inimese enese läbipaistmatust Jumalale (*2eme Catechese baptismale*, § 4-5, 50, lk 135–136). Nii saab sellest “ravim” ja askeetlikud isad rõhutasid juba ammu enne maoiste, kui vajalik on inimesel pühendada oluline osa oma ajast käelisele tegevusele, “mis rahustab keha, süvendab teadvust, võimaldab läbi monotoonsuse ja korduva tegevuse ühendada rütm ja liigutused Jumala Nime palvehüüuga”.

74 Olivier Clément, *op.cit* (*Cosmologie orthodoxe*) lk 301. Samas tekstis tsiteeritud Denis Rougemonti *Aventure occidentale de l'homme*, Paris 1957, pt. 7 ja 8: “See, et te enam ei palveta, ei ole ju ometi masinate süü”: mida võib tõlgendada: kui teie enam ei palveta, siis ärge arvake, et masinad teile ja enesele mõtte annavad.

inimene läbipaistvaks Jumalale ja maailmale: Jumal elab inimeses ja täidab tema südame, mõtted, ihu, kätetöö⁷⁵.

38 Tegelikult ei ole siin meie jaoks kõige tähtsam probleem mitte sotsiaalne – rikkuse ja vaesuse, üldise rikastumise või tervise, toitumise – probleem ega ka mitte ülimalt tähtis õigluse probleem (kõik kahtlemata vajalikud asjad); pigem on see „elu ja surma ning üldise ja täieliku ellu tagasipöördumise probleem”, üldise pühitsemise küsimus⁷⁶. Siit ka vajadus, et kõik kristlased pühitseksid eucharistiat, ülestõusmispühi ka väljaspool pühakoda oma igapäevatoos, tehnikas või teaduses. Ja liturgia pühitsemisel on mõtte ainult sel juhul, kui see hõlmab kogu elu, mitte ainult vaimuelu (sisemist elu), vaid ka välist, maailmale suunatud elu, et muuta see ülestõusmise teoseks. Nii muutub iga liturgiline õnnistamine A. Frank-Duquesne’i sõnade kohaselt tõeliseks heategemiseks, mis isiklikus palves jätkudes tagab aja ringkäigu viljakuse, aja armurohkuse, maa viljade külluse, mis kaitseb lugematut hulka inimesi lagunemise ja kaose eest⁷⁷.

2. Teisel pool jaotust “loomulik-üleloomulik”

Tehkem eelpoolöeldust mõningaid kokkuvõtteid:

a) Ktisioloogia, eriti kirikuisade arusaamade kohaselt, ei ilmuta ennast meile liikumatu ja muutumatu passiivse vaimuliku kaemusena, vaid avab end ajaloolises ja eshatoloogilises perspektiivis, mis nõuab meilt pingutust kirkastava pühitsemise suunas. Maksimus Tunnistaja omistab põleva põõsa (teofaaniline märk) episoodile kosmilise tähenduse

75 Panayotis Nellas, *op.cit.* (*Les Chrétiens dans un monde en creation*) lk 211–215

76 Fjodorov, *Questions pascales*, kd. I: Philosophie de l’oeuvre commune, lk 402, tsiteerinud Olivier Clément raamatus *Cosmologie orthodoxe*, *op. cit.* lk 319

77 Tsiitaat raamatust *Cosmos et Gloire*, Pariis, Vrin, 1947

ja kuulutab, et pühakute osadusega ilmutab ja jääb ennast ilmutama „see sõnulseletamatu ja imeline tuli, mis on varjatud asjade olemusse nagu põlevasse põõsasse”⁷⁸.

Põlev põõsas on üleloomulik märk, jumalailmumine: Issanda ingel ilmus Moosesele keset põõsast põleva tuleleegi kujul. Mooses vaatas: põõsas oli leekides, aga ei põlenud ära (2Mo 3:1-2). Põlev põõsas on vähimagi kahtluseta Vana Testamendi keskne märk. Sellesse igavikulisse hetke on koondunud Jumala valgus inglise tuleleegi kujul, põõsas sümboliseerib maailma, milles ilmutavad ennast Jumala mitteloodud energiad ja inimene, keda kujutab prohvet Mooses. Põleva põõsa kujutis näitab meile, milline on maailm kuni aegade lõpuni: kirkastumise ning Jumala ja inimese suhtlemise paik. Jumalike energiatega toimel saab maailmast paik, kus inimesele ilmutatakse Jumala kohalolekut.

39

Teine kosmiline märk on vikerkaar, kõigile tuntud loodusnähtus; üks ilusamaid, mis maailmas silmale vaatamiseks on antud. Vikerkaare värvide sarnaselt moodustub ka maailm, loodud energiatega laialilaotamisest. Seega on maailm Jumalast radikaalselt erinev. Vikerkaare ja maailma vahel valitseb täiuslik sarnasus: see tähendab, et Jumala loomus (mida sümboliseerib valge värv) läbib maailma energiad (mida sümboliseerivad spektri värvid) ja maailm ei saa lõppeda, ilma et jumalik loomus oleks selle enda peale võtnud, päästnud, kirkastanud⁷⁹. „Kui pilvedes on vikerkaar, siis ma vaatan seda ja mõtlen igavesele lepingule Jumala ja iga elava hinge vahel” (vt. 1Mo 9:16). „Maailma ilu on vikerkaares Jumala pilgu ees kui alguse valgus,” kirjutab Jacques Touraille. „See on Jumalat looduga ühendava liidu looduslik märk. On arusaadav, miks keskkonnakaitse-probleemid on

78 PG, 91, 1148 C

79 Jacques Touraille, *op.cit* (*La Beauté du monde, icone du Royaume*), lk 12-14

päevakajalisemad kui iial varem. Pärast seda kui kaasaegne maailm on maa vägistanud, kehtib tehnokraatliku inimkonna ja planeedi vahel elu liit ning üha enam seisame valiku ees: kas viljatuks muutev ära-kasutamine või austus, isegi armastus. Tundub, et ainult euharistia on võimeline heitma valgust sellele möödapääsmatule toitumissidemele, vereimemise või viljakuse salasusele – lapsesuhtele, mis meid maaga seob”⁸⁰.

b) Ktisioloogia on allutatud antropoloogiale või pigem Jumala ja inimese vaheliste suhete ajaloole, jumal-inimkonna ajaloole: mitte inimajalugu pole lisandunud maailma arengule, vaid vastupidi, maailma areng on sisse kirjutatud inimese ajalukku ja tema vabaduse seiklusesse. Kreeka kirikuisade arvates ei ole inimajalugu maailma arengu tulem. Hoopis vastupidi.

40

Suurima armastuse – Jumala armastusega silmitsi seistes inimesed kas tunnevad endas süttivat „pühaduse sädet” või siis sulguvad veelgi innukamalt oma pimedusse, teatavasse „teise” ellu (mis sarnaneb Ilmutusraamatu „teise surmaga”); olemasollu, milles puudub tõelisus. Sellest keeldumisest vallanduvad ajaloo vapustused, inimene elab ju koos teiste inimestega, ja kogu loodut puudutavad loodusõnnetused, sest inimene on maailmakõiksuse eest vastutav.

Alguses ajalookriisid, milles veelgi selgemalt väljendub patuse inimese isiklik tragöödia; seejärel loodud maailma katastroofid, kuivõrd loodus tõstab omakorda mässu inimese vastu, kes on võimetu teda pühitsema ega too teda ohvrianniks Jumalale. Kriisid, mis üldjuhul viivad inimese enese allakäiguni, tema loomuse veelgi suurema rikutuseni. Selles näib seisnevat püha Miikaeli ja lohe võitluse mõte Ilmutusraamatus: Miikaeli enda nimi „see, kes on nagu Jumal” ütleb lahti igasugusest ebajumala-kummardamisest ja eelkõige selle keskes seisvast inimese enesejumaldamisest, nii individuaalsest kui ka

kollektiivsest („Te saate Jumala sarnaseks” 1Mo 3,5); mis puutub lohesse, siis tema põhjustab ahistust, mis hävitab ihu ning ahvatlust, mis saadab hukka hinge. Miikaeli ja lohe võitlus annab rütmi meie ajaloole ja kirikuloole. Ning kuna selles on võitlus, saab see olla vaid Kristuse tööga liitumine vaimus: „Ja maailm kaob”, ütleb apostel Johannes meile oma esimeses kirjas (2:17) „ja tema himu; aga kes teeb Jumala tahtmist, püsib igavesti.” Maailmakõiksus rullub tegelikult lahti ainult inimese nägemuses: seepärast saavad pühaku palved ja armastus seda muuta. Mis meisse puutub, siis saame süüdistada ainult omaenese pimedust, kui me ei näe, kuidas valgus puu südames võidule pääseb ⁸¹.

c) Ktisioloogia on Kristuse-keskne: „loodu ja mitteloodu”, kirjutab Olivier Clement, „metakosmilise taeva” ja „pankosmilise maa” liit on teostunud siin maa peal Kristuses⁸²; sellel põhjusel „on maa keskne, geotsentriline mitte füüsilises, vaid vaimses mõttes⁸²”. Asi pole mitte selles, et eitaksime „taeva” märke või maavälise elu võimalikkust, mis võib-olla on seotud ka angeloloogia või demonoloogiaga ja mis ilmselt olid teada ka mõnedele müstikutele, kelle jaoks ruumi piire enam ei ole olemas, vaid asi on Kristuse tunnistamises maailmade Issandana. „Ja temal on paremas käes seitse taevatähte”, ütleb Ilmutusraamat, „... ja tema pale on otsekui päike, kui see paistab omas väes” (1:16). Ka kõige kaugemad galaktikad on vaid tolmukübemed, mis tiirlevad Risti ümber. Nii on loodus kristliku nägemuse kohaselt ülistuslaul ja muusika, rütm ning seeläbi areng, mis avab ennast kui uus, tõeline, väest ja liikumisest täidetud tegelikkus; nagu püüdlus transtsendentaalsuse poole, mille läbipaistvus või läbipaistmatus, vabanemine Jumalas või rikutuse ja surma orjusesse jäämine sõltuvad taas kord inimese põ-

⁸¹ Vt luuletused, *Contacts*, 1978, nr 102, lk 173

⁸² Olivier Clément, *Le Christ, terre des vivants, Spiritualité orientale*, nr 17, ed. De Bellefontaine, 1976

hilistest hoiakutest. Tõepoolest, inimese osadusvõime, nagu me seda juba mitmeid kordi oleme proovinud näidata, on see, mis tingib maailmakõiksuse seisukorra. Järelikult ei saa ktisioloogiat lahutada pääste ajaloost, milles Kristuse armumajapidamine kutsus esile maailma võimaliku kirkastumise⁸³.”

„Teie olete maa sool” (Mt 5,13). Seega kui kristlane kannab Jeesuse nime oma südames, on tema kutsumuseks osaleda maailmakõiksuse elus, inimkonna ühises loometöös.

42 Oleme kutsutud olema kohal teaduses, tehnikas, kunstis, poliitikas ainsa ettekirjutusega olla kristlased, et kujundada inimese suhe inimesega osadussuhteks ja inimese suhe maaga kirkastamise-suhteks. Nii peaks mõistma ja määratlema meie osalust igas inimühiskonna ettevõtmises kui kohalolekut, mis on avatud, ajades välja kurjad vaimud; kui kohalolekut, mis tapab ebajumalate rohkuse, et anda elu Jumalariigi valguses; kui kohalolekut, mis teeb oleva suhteliseks, et muuta see igavikuliseks, et kogu tõelisus muutuks tulevase maailma ettekuulutuseks. Rohkem kui iial varem vajab meie ajastu tõelist ilu, vaikust, luulet. Kas maailma surnuist ülestõusmise nägemuses, mida meilt oodatakse, oleme meie võimelised pakkuma tõelist omakasupüüdmatut teenimist, elu pashaalset teenimist? Võimalik on ainult üks vastus: kindel veendumus, et ülestõusmine on kõigi inimeste jaoks.⁸⁴

*Prantsuse keelest tõlkinud
Tiina Niitvägi-Hellamaa*

83 Ilias Mastroiannopoulos, *Les Péres de l'Eglise et les hommes*, Zoe, Ateena 1966.

84 Olivier Clément, *op.cit. (Transfigurer le temps)*, lk. 209-213. Issa J. Khalil, *The Ecological Crisis, an Eastern Christian Perspective*, St.Vladimir's Theological Quarterly, vol. 22. nr 4, 1978, lk 205 – 211

SOLIDAARSUSEST JA ÕIGLUSEST BALTIMAADE SUHTES

arhimandriit Grigorios Papathomas

**Tallinna Püha Platoni
Teoloogilise Seminari dekaan**

Olen siin autonoomse Eesti Apostlik-Õigeusu Kiriku esindajana. Ma kõneleksin olukorrast, mis puutub solidaarsusse ja õiglusse Baltimaades ja eriti Eestis.

Teema toob kõigepealt meelde vanakreeka valmi suurtest inimestest ja väikestest inimestest.

43

Nagu hästi teada, on Baltimaad nüüd juba neliteist aastat iseseisvad. Ja nagu samuti teada, eelnes Nõukogude Liidu kokkuvarisemisele pikk võõra võimu ajajärk Balti riikides. Baltimaad olid osa Nõukogude riigist 1940-1941 ja uuesti 1944-1991. Aastal 1940 hävitati Eesti riik, mida Nõukogude Venemaa oli tunnustanud 1920. aastal. Pärast 1991. aastat on Venemaa siiski tunnustanud rahvusvahelisel tasandil Balti riikide iseseisvust. Ent Vene Kirik pole seda teinud.

On tähelepanuväärne, et usulised ühendused käituvad erinevalt, sõltuvalt nende tegelikust seisundist. Kui nad on teistsuguses kultuurikeskkonnas **vähemuses**, kuulutavad nad välispidi sallivust ja usuvabadust, ent seespidi koondavad nad oma liikmeid sümbolite ja teiste „omade asjade” (nagu „kanooniline territoorium”, territooriumi põlisus, erilised ja põlised suveräänsed õigused jne) ümber, et vähendada inimeste lahkumist kogukonnast. Tegelikult on nende eesmärk selles, et liikmed omistaksid neile võimu sõna anakronistlikus mõttes.

Kui nad on aga kohalikus ühiskonnas või piirkonnas laiemalt suhtelises **enamuses**, ei hooli nad seisukohtadest, millest peaksid kinni vähemuses olles, vaid püüavad selle asemel suruda kõigile peale neile kasulikku eesmärki, hoolimata sallivusest, austusest teiste vastu või südametunnistuse vabadusest. Kui need nõudmised teoks teha, tähendab see mõistagi seda, et „tervikust” jäävad välja kultuurilt teistsugused, s.t need, kes eri põhjustel on neist usuühendustest eemal või kelle suhe nendega on puhtvormiline. Toome mõned näited. Kreeka Õigeusu Kiriku ideoloogiline seisukoht on, et olla kreeklane tähendab olla õigeusuline. Katoliku Kirik leiab, et kristlikku identiteeti peab pidama Euroopa Liidu põhiolemusse kuuluvaks osiseks, hoolimata sellest, et 90ndatel tuli alustada „taasevangeliseerimist”. Näiteks on ka Vene Õigeusu Kirik, kes püüab saada tagasi tsaarivõimu-aegseid suveräänseid õigusi. Nende nõudmistega püüavad usulised organisatsioonid saada jälle avaliku sektori olemuslikeks osisteks ning omandada võimu selles institutsionaalselt kaasa rääkida. Lihtsamalt väljendudes mäletavad nad endist au ja tahavad võimust osa saada. Sellistel puhkudel kasutatakse „enamusrühma” õiguste kaitse väljamõeldud argumenti, ehkki see ei vasta muidugi tegelikkusele. Ent kõige olulisem on, et nende nõudmistele täitmine riivaks inimese vabadust ja enesemääramisõigust.

44

Meie teemat puudutav oluline küsimus on, kas inimõiguste deklaratsioon on küllalt avar tagamaks igasuguseid õigusi või, kui ta seda pole, kas teatud kollektiivseid- või grupiõigusi on vaja institutsionaliseerida või tunnustada. Ühest küljest sisaldavad inimõigused nii üksikisiku kui ka kollektiivi õigusi ja kohustavad neid austama. Teisest küljest peitub kollektiivsete või grupiõiguste tunnustamises ohte. Ausalt öelda pole nendes asjades leitud üldisi sõnastusi ja neid tuleb käsitleda juhtumikohaselt. Ent grupiõigused võivad sisaldada suurt ohtu. Väites, et ta kõneleb teatud grupi nimel ja tegutseb sel-

le parimates huvides ning kasutades õigustusena grupi õigusi, võib keegi üritada selles grupis enesele juhtpositsiooni kindlustada. Vene Õigeusu Kirik on selles suhtes iseloomulik näide: ta nõuab oma traditsiooniliste suveräänsete õiguste tunnustamist vene rahva üle, isegi kui ta teeb näo, et esindab selle rahva tahet (küll ilma viimase selge nõusolekuta). Nõnda püüab ta toetada endisaegseid struktuure ja arusaamu. Taolisi nõudmisi esitades kasutab ta multikultuurilisuse asemel „multipolaarsuse” mõistet kas poliitilisel või üldõigeusu tasandil. Nende kahe mõiste tähenduse vahel haigutab muidugi suur kuristik. Multikultuurilisus tähendab kultuurilist mitmekesisust meie praegustes ühiskondades. Multipolaarsuse mõistet on hakatud hiljaaegu kasutama geopoliitika valdkonnas, tähistamaks vajadust eri jõukeskuste olemasolu tunnustamise järgi üleilmsel tasandil, vastandina ainsale, s.t USAle. Vene Õigeusu Kirik on kiriklikus vallas võtnud omaks sama arusaama: ta tahab, et tunnustataks kirikliku võimu eri keskuste olemasolu üleilmsel tasandil, vältimaks ainsa võimukeskuse, Konstantinoopoli Oikumeenilise Patriarhaadi tunnustamist, iseäranis *primus inter paresena* (esimesena võrdsete seas). Järelikult kinnitab Vene Õigeusu Kirik, kasutades multipolaarsuse mõistet, et ta austab „teiste rahvaste õigusi” niivõrd, kuivõrd tunnustatakse tema enese „suveräänseid õigusi” piirkondade üle, kus tal vene arusaama kohaselt on kiriklik jurisdiktsioon, samuti vene rahva üle ja piirkondade üle, kus see rahvas elab (vt allpool). Tegelikult taotleb ta sellega rahva esindamist, kindlustades endale traditsioonilise usulise juhtrolli ja püüdes oma vaateid kontrollimatult kõigile peale suruda.

Vaadelgem seda küsimust veel nii kiriklikust kui ka poliitilisest vaatenurgast.

A. Kiriklik tasand

Kuna meie kohtumise põhiteema on solidaarsus ja õiglus, oleks asjakohane uurida teemat võrdluste kaudu. Selline uurimine näitab, et nüüdisaegne õigeusu eklesioloogia on täis eri kihistusi ja sümmeetrilisi kõrvalekaldeid, mis avalduvad mitte üksnes õigeusu eklesioloogilises praktikas kogu tänapäeva maailmas, vaid ka rahvuslike õigeusu kirikute põhikirjalistes dokumentides, nagu me allpool näeme. Ühest kaksiknäitest põhikirjalise suunitluse kohta piisab, et rõhutada olemasoleva eklesioloogilise probleemi suurust. Sel eesmärgil võiks ära tuua ainult ühe artikli ühest kreeka ja ühest slaavi keelt kõneleva enamusega kirikust, antud juhul Küprose ja Vene Kiriku põhikirjast, et asetada neid meie küsimuse vaatenurka.

46

- „Küprose Õigeusu Kiriku liikmeteks on:
 - kõik Küprose õigeusulised kristlased, kes on saanud ristimise kaudu Kiriku liikmeteks ja kelle püsiv elukoht on Küprosel, samuti
 - **kõik Küprose päritolu õigeusulised, kes viibivad praegusel hetkel välismaal.**”

(Küprose Autokefaalse Kiriku põhikirja (1980) - § 2).

- „Vene Õigeusu Kiriku jurisdiktsiooni kuuluvad:
 - Nõukogude Liidus elavad õigeusku tunnistavad isikud (1988); Vene Õigeusu Kiriku kanoonilisel territooriumil elavad õigeusku tunnistavad isikud (2000), samuti
 - **isikud, kes elavad teistes riikides ja on vabatahtlikult astunud tema jurisdiktsioon.**” (Vene Õigeusu Kiriku põhikiri, (1988, 2000), § 1/3).

Need paragrahvid näitavad kolme peamist ja ühist põhikirjadele iseloomulikku mitte-eklesioloogilist tundemärki:

a) Kiriku jurisdiktsioon hõlmab teadlikult ja põhimõtteliselt **inimesi** ja mitte ainult maa-alasid. Teiste sõnadega ja pikemalt mõtlemata tähendab kirikliku jurisdiktsiooni kehtestamine inimeste suhtes seda, et see põhikirja punkt annab neile Kirikutele õiguse juba määratluse kohaselt tungida teiste kohalike kirikute kanoonilistesse piiridesse. Samal ajal teame, et autokefaalia antakse apostel Pauluse eklesioloogia kohaselt alati teatavale kohale, maa-alale, millel on selged piirid ainult maateaduslikke tunnuseid arvestades – milleks tänapäeval enamasti on riik omades piirides – ja mitte rahvusele. Nõnda on autokefaalia mõiste oma olemuselt see, mida kohtab Uue Testamendi eklesioloogias, vastandina Vanale Testamendile, kuivõrd viimane samastab valitute koguduse ühe rahvusega. Järelikult hõlmab ühe kohaliku autokefaalse Kiriku jurisdiktsioon kindlat maa-ala ja mitte iialgi tervet rahvust, veel vähem hajalas elavaid inimesi. Nõnda on põhikirjades aga rõhk rahval, mitte „kanoonilisel territooriumil”, mõistel, mida Kirik kasutab ainult enesekaitseks „sissetungijate” vastu, kes tahavad omaenda põhikirja järgi maksma panna **rajaüle** (*hyperoria*) **kaasterritoriaalsust** tema „kanoonilisel territooriumil”. Seda tehakse vältimaks välist kiriklikku sissetungi omaenda kiriklikule maa-alale – olgu sissetungija mõni teine õigeusu jurisdiktsioon (või teine mitte-õigeusu konfessioon), mis tegutseb samadest põhimõtetest lähtudes, samal ajal kui kirik ise harastab põhikirjaliselt samasugust kiriklikku sissetungi teiste kirikute kanoonilisele territooriumile.

b) Kirikud, millest oli juttu, kuulutavad oma põhikirjas, et nad mis tahes põhjusel ei soovi piirata oma jurisdiktsioonide kehtivust maa-aladega, mis jäävad nende kanoonilistesse piiridesse (nagu eklesioloogiliselt olema peaks, sest lisaks sellele, et nad on kohapealsed kirikud, nõuab seda autokefaalsuse põhimõte ise, mis määrab nende kiriklik-halduslikku olemasolu). Selle asemel tahavad nad laieneda väljapoole

oma kanoonilisi piire, sest nende põhikiri annab neile selleks õiguse. Eklesioloogilises praktikas tuntakse seda kui **ametlikku sekkumist (interferentsi)** ja eelkõige kui **kaasterritoriaalsuse ametlik-põhikirjalist kinnitamist**. Teiste sõnadega on see institutsionaalne kiriklik katse kindlustada kaasterritoriaalsust eklesioloogias.

48 c) Mis aga kõige olulisem – viidates maa-aladele, **mis jäävad nende piiridest välja**, ei tee need kirikud teadlikult ja sihilikult vahet „hajala” poolt haaratud maa-alade ja teiste kohapealsete kirikute „kanooniliste territooriumide” vahel. Veel enam, kui põhikirjad kõnelevad **inimestest**, tühistab see põhilise kanoonilise vahetegemise „kanooniliste territooriumide” ja „hajala territooriumide” vahel. Nõnda määratletakse mitte üksnes **sisemine kaasterritoriaalsus** – sedakorda põhikirja järgi, millest tuleneb mitmepoolne ja **rajaülene (hyperoria)** mitmikjurisdiktsioon – vaid ka teine iseloomulik eklesioloogiavastane nähtus: **üleilmse rahvuslik-kirikliku jurisdiktsiooni** mõiste ja praktika. See uudisväljend tähendab, et hakkab kujunema **üleilmne eklesioloogia**, mis sedakorda piirdub rahvusliku tasandiga, või, õigemini öeldes, toob kaasa arvukate **üleilmsete õiguse rahvuslike eklesioloogiate** tekke.

Järelilikult toob Küprose ja Vene kirikute põhikiri sisse kahese eklesioloogilis-kanoonilise süsteemi nende kanoonilise jurisdiktsiooni kehtestamiseks. Eklesioloogilises mõttes toetub see süsteem sisemisele vastuolule.

- **Seesmiselt**, kohapealse kiriku piirides, osutavad nad **eklesioloogiliselt** „kanoonilisele territooriumile”, s.t **territoriaalsusele ja ainujurisdiktsioonile**.

Ent

- **Välimiselt**, kohapealse kiriku piiridest väljaspool, taotleavad nad **põ-**

hikirjaliselt „rajaülest jurisdiktsiooni”, s.t kaasterritoriaalsust ja mitmest jurisdiktsiooni.

See tõsiasi moonutab ja teisendab Kiriku eklesioloogiat juba iseene-
sest, oma määratluse järgi, ja tagajärjeks on, lühidalt öeldes, kiriklik
olukord täis kanoonilisi vastuolusid ja eklesioloogilisi raskusi, ehk,
kui lubate, **eklesioloogiline segapuder ...**

B. Poliitiline tasand

Poliitilisel tasandil valitseb Baltimaade kirikute ja Vene Õigeusu Kiri-
ku vahel samuti probleemne olukord, iseäranis rahvusvahelise avaliku
õiguse seisukohast. Vene Õigeusu Kiriku põhikirja § 3 kõlab:

„Vene Õigeusu Kiriku jurisdiktsiooni kuuluvad Vene Õigeusu Kiriku kanoonilisel territooriumil Venemaal, Ukrainas, Valgevene-
maal, Moldaavias, Aserbaidžaanis, Kasahstanis, Kirgiisias, **Lätis**,
Leedus, Tadžikistanis, Turkmeenias, Usbekistanis ja **Eestis** elavad
õigeusku tunnustavad isikud, samuti

- isikud, kes elavad teistes riikides ja on vabatahtlikult astunud tema
jurisdiktsiooni.” (Vene Õigeusu Kiriku põhikiri, (2000), § 1/3).

Nagu näeme, ei ole Eesti selle järgi iseseisev riik, vaid osa
Vene Kiriku „kanoonilisest territooriumist”. See tähendab, et teisi Õi-
geusu Kirikuid seal enam pole ega ole neil ka õigust seal olla. Sellest
seisukohast lähtudes võib mõista meie muret õigluse pärast, sest Vene
Õigeusu Kirik ei tunnista usulise üksusena ühtki muud õigeusu kiri-
kut ja, kui veel kaugemale minna, ühtki katoliku ega protestantlikku
kirikut selles piirkonnas. Kõik need kirikud asuvad Vene „kanoonilisel
maa-alal”. Samuti on see probleem rahvusvahelise avaliku õiguse seis-
ukohast, kuna Vene Kiriku põhikiri ei tunnista Eestit, Lätit ja Leedut
iseseisvate riikidena, vaid nad on kiriklikus vallas osa „kogu Vene-

maast” (*vsja Rus*). Teiste sõnadega ei tunnista Vene Õigeusu Kirik nende riikide iseseisvust ja omavalitsust, nagu teeb seda Vene riik. Ning see on sätestatud isegi kiriku põhikirjas! Kuidas on üldse võimalik, et rahvuslik autokefaalne kirik kuulutab **iseseisvate** riikide territooriumid oma „kanooniliseks territooriumiks” ja kasutab oma ametlikku põhikirja nende alade tagasinõudmiseks ega luba seal teiste kohalike kirikute olemasolu?

Selle küsitava seisukoha tagajärg solidaarsuse ja õigluse seisukohast, samuti praktilisest seisukohast, on väga negatiivne.

50 Eesti Apostlik-Õigeusu Kiriku autonoomia taaskehtestamine 1996. aastal tõi kaasa armulauaühenduse ajutise katkemise Oikumeenilise Patriarhaadi ja Vene Õigeusu Kiriku vahel. Selle lahendas 1996. a 22. aprillil sõlmitud Zürichi kokkulepe, millega tunnustati nii autonoomse EAÕK kui ka Vene Õigeusu Kiriku Eesti piiskopkonna olemasolu. Vene Õigeusu Kirik pole seda kokkulepet aga kunagi rakendanud. Just seetõttu tuletasin ma meelde valmi suurtest inimestest ja väikestest inimestest – suured võivad kokkulepetest mitte hoolida. Kuna Eesti autonoomset kirikut ei ole Vene Kiriku silmis olemas, pole sel kokkuleppel mingit väärtust.

EAÕK on autonoomse kirikuna olemas 1923. aastast peale ja tema autonoomiatomos taaskehtestati pärast nõukogude-vaheaega 1996. aastal. Praeguseks siis juba pea kümne aasta jooksul ei ole Vene Õigeusu Kirik meid tunnustanud vastavalt oma põhikirjale, sest peab Eestit oma „kanooniliseks territooriumiks”.

Ent väikestel riikidel, nagu ka „väikestel inimestel,” on õigus elada oma maal ja järelikult peab tunnustama ka põlisrahva õigusi. Autonoomne EAÕK tunnustab Moskva Patriarhaadi piiskopkonda Eestis ja käitub nõnda selle suhtes õiglaselt, kuid talle ei vastata samaga. Kõnelusi nende kahe kirikliku üksuse vahel ei peeta. Meie pool soovib küll läbi rääkida, ent Vene piiskopkond keeldub sellest pide-

valt, kuna nende silmis meid olemas ei ole. Ent kõnelused on kohustus „sõsarkirikute,” **õigeusu** „sõsarkirikute” vahel, vendade vahel samast Kirikust. Taoline keeldumine on tegelikult „suurte ja väikeste” valmi kinnituseks.

Kuid probleem ei piirdu veel sellega. Vene Õigeusu Kirik on tõkestanud autonoomse Eesti Kiriku osaluse rahvusvahelistes kiriklikes ühendustes, nagu EKK (Euroopa Kirikute Konverents), KMN (Kirikute Maailmanõukogu) ning teistes kiriklikes või poliitilistes organisatsioonides, samuti nende ühenduste suhted temaga. Kõik need organisatsioonid teavad, et me oleme „väikesed”, mitte „suured”. Ei tohi aga unustada, et enne 1940. aastat kuulus EAÕKsse 20% Eesti rahvastikust ehk umbes 200 000 inimest, nüüd aga on neid jäänud ainult ligi 20 000, s.t 2,9%. Siin on küsimus solidaarsusest ja õiglustest ajaloo ja inimkonna **südametunnistusele**, kui see **südametunnistus** ikka olemas on ...

Küsimus, mis on juba kerkinud Balti riikide ja eriti nende kirikute kohta suhetes Vene Kirikuga, on järgmine: Mis on see, mis väljendab Kiriku eneseteadvust? Ja mis on see, mis väljendab ühiskonna eneseteadvust?

Ajaloo juhtub sageli, et tegelike olude ja inimlike püüete segunemine sunnib meid endalt küsima ühest küljest seda, mis on **ideaali** loomus ja teisest küljest, mis on **teostatav** ja millised on mõlema piirid. Mil määral sunnib **ideaali** tingimatus meid ajaloost pagema ja mil määral viib **kättesaadava** seadmine ebajumalaks meid ellu, mis on kaotanud tähenduse? Paremalt juhul on nii kompromisse tegevatel kui ka nende järglastel tarvilikku tõelusetaju, et tegutseda antud ajaloolises olukorras, ent koos sellega ka piisav teadlikkus sellest, et

nad on kõrvale kaldunud omaksvõetud ideaalist. Halvemal juhul see teadlikkus puudub, nii et iga valik omandab lõpliku väärtuse, iga tegu õigustatakse *ipso facto* ja valikuid ega tegusid ei hinnata kiriklike kriteeriumide alusel, mõnikord ka mitte inimõiguste kriteeriumide alusel. See, kui lähedal oleme paremale või halvemale võimalusele, näitab, kuivõrd kannab meis vilja või on ära kuivamas **kriitikameeleks** kutsumatud õnnistus – meie võime elule kriitilise pilguga vaadata, isegi kui me ise oleme selle sees.

52 Püüdes teostada oma **kiriklikkust**, seda ka ühiskondlik-polii-tilisel tasandil, kaldub mõni kirik vahel kõrvale Kiriku muutumatust õpetusest ja praktikast ega ela sellega kooskõlas. Sel puhul oleks parem ja ausam teatada: „Meile on Kirik ühiskondlik-poliitiline ühendus, mitte Kristuse Ihu.” Paljudele tänapäeva kirikutegelastele oleks taolisel kanooniliste põhimõtete tavaliste määrustega ühele pulgale paigutamisel vabastav mõju: kõik raskused ja vastuolud muutuksid iseenesest vähem oluliseks, sest nad ei seostuks enam Kiriku eshatoloogilise loomusega ega oleks nõnda enam Kiriku teadvusele kohustuslikud. Säärane ümberpaigutamine oleks iseenesest põhjendatud; mis aga ei ole põhjendatud, on selle kasutamine tõstatatud küsimuste vältimiseks. Kui pärast selgub, et meie teadmata oli püss, millest me kedagi tulistasime, laadimata, võib sellest järeldada, et mõrv oli algusest peale välistatud, ent ta ei vasta küsimusele, miks me päästikule vajutasime.

Nende asjade rõhutamine ei tähenda, et me nõuaksime vastuseid oletusel põhinevatele küsimustele, sest vastuseid kõikvõimalikele oletustele, kuidas ajalugu oleks võinud kujuneda, lihtsalt pole. Mida me selliste küsimustega aga teha saame, on see, et heidame valgust viisidele, kuidas Kiriku eneseteadvus ajaloos kujuneb ja areneb. Peamine pole meie arust see, et me ei kaotaks teed, vaid et me ei kaotaks kompassi...

Küsimus, mille üle peaksime pead murdma neile seisukohtadele vastust otsides, on sama, mille varem esitasime, ainult teiste sõnadega. Milline on siis vastus? Kiriku eneseteadvuse seisukohalt ja tema vabaduse seisukohalt katsuda iga asi läbi oma kõigutamatute teoloogiliste kriteeriumide kohaselt on kurb, et Vene Kiriku näide kordub mõnede teiste tänapäeva põhikirjade puhul: rahvuskirikud, kes (kahtlemata parimatest kaalutlustest lähtuvalt), selleks et näidata oma põlgust kõige vastu, mida nad peavad katseks lahutada põhilist kõrvalisest või Jumalast hoida antule midagi lisada või sealt ära võtta, kuulutavad valjult oma ustavust **kiriklikule pärimusele**. Vastandina sellele on Oikumeenilise Patriarhaadi seisukoht näide teoloogiliselt tundlikust suhtumisest küsimusse. Ometi ei ole innustus kaanonitest hoidnud Oikumeenilist Patriarhaati kõrvale ökonoomiapõhimõttest lähtuvatest kokkulepetest kiriklikes asjades. Koostöös Vene Kirikuga võtab Oikumeeniline Patriarhaat osa küsimuste kriitilisest hindamisest, et põhilist välja selgitada. Selle põhjus tundub meile selge ja tähendusrikas. Mõlema patriarhaadi teadvusele, mis on häälestatud Kiriku eneseteadlikkusele, on täiesti selge, et põhimõtteliselt teevad kanoonilised kompromissid halba, ent paljudel juhtudel ei ole teist võimalust. Nad suudavad sellest aru saada, sest nad ei pööra kunagi pilku ajaloolt ja mis veel tähtsam, tänu oma kavatsusele mitte pöörata tähelepanu igale üksikasjale, vaid peamiselt usu kriteeriumidele. Tao-line valmisolek koos targa eristusvõimega on see „ventiil”, mis ei lase hindamatul kriitikameelel libastuda suvalisse subjektivismi.

53

Ma arvan siiski, et see pole siinkohal ainus oluline asi. Mulle on jäänud mulje, et kui viidatakse Kiriku Pärimusele, püütakse kaudselt piirata **võimu kasutamist** Kiriku poolt, isegi sellist mitteotsesest ja vajalikku võimukasutamist, mida me oleme kirjeldanud.

Kiriku kriteeriumitele ustavaks jäämise nimel keset kõiki neid keerukalt põimunud ajaloolisi olukordi ja eri tõlgenduste sõnastusi on võimalik pidevalt pingutada. Säärane jõupingutus ei vii alati täielikule edule, kuid me peame siiski püüdma, sest me oleme inimesed.

Kiriku kanoonilise pärimuse sõnastatud endastmõistetavad tõesed pühade kaanonite loomise ja kasutamise kohta ütlevad järgmist:

„Kõike seda, mida tehakse harva, tulenevalt ökonoomia-põhimõttest, takistavate asjaolude või halva kombe tõttu ehk lühidalt öeldes kaanonite vastaselt, ei saa pidada Kirikus seaduseks, kaanoniks ega eeskujuks... Vastupidi, kui pole enam põhjust ökonoomiaks või takistav asjaolu on kadunud, on kaanonid jälle jõus. Midagi, mis on väärt otsustatud või kirja pandud, ei jõusta kaanon, seadus, aeg ega komme...”¹.

54

Säärased endastmõistetavad tõesed, mis on ilmselgelt kokkuvõtte sellest, kuidas Kirik mõistab, tunnetab ja näeb kaanoneid, on esitatud lühidalt, ilma pikema teoreetilise läbikatsumise ja uurimiseta. Sellest hoolimata suudavad nad siiski osutada olulisele kohustusele: püüelda kaanonite „mõtte” poole, teha kindlaks igäihe ajalooline matriits ja tegema vahet ajaliku ja püsiva vahel Kiriku elus. Kui uurija soovib võtta kanoonilist pärimust tõsiselt ja tungida sügavamalt selle loogikasse, võib ta näha, et nende tõesed tõmmatud eraldusjoon ei jookse mitte ajalooliste asjaoludega seotud lahenduste vahel („mida tehakse harva, tulenevalt ökonoomia-põhimõttest, takistavate asjaolude või halva kombe tõttu”) ühest küljest ning ajatute, ajaloo ja tema seatud piirangute poolt kammitsmata („Kirikus seaduseks, kaanoniks ega eeskujuks”) põhimõtete vahel. Kiriku silmis ei ole ajalugu mitte langetamine, vaid midagi, mille Jumal-Sõna on omaks võtnud, ruum, milles jumalik ettehoold tegutseb ja inimkond sellele vastab. Miski, mida

¹ Tüür – Traditsiooniline kaanonite kogumik seletustega, lk. xix, viide § 9 ja 14.

Kirik teeb või loob, ei ole ajaloost lahutatav. Vahe jookseb kahe ajaloolisuse vahel: asjade normaalse seisu kohta käivate määruste ja erakorraliste olude kohta käivate vahel. Mõlema ülesanne on anda Jumala rahvale (kes lakkamatult rändab läbi ajaloo, jõudes tihti tundmatutele maadele) selge suund kätte ja aidata määrata õige kiirus, mis aitaks sel rahval kasvada Kristuse Ihuna, mitte laguneda laiali igäüks oma rajale. Väga oluline on tundlikkus „harvaesineva”, „ökonoomiast tuleneva” ja „takistavatest asjaoludest tuleneva” täpsel määratlemisel – mitte selleks, et kujutada ajalugu millegi halvana, vaid mõistmiseks, et erinevaid lahendusi tingivaid ajaloolisi olukordi (ajalikku külge) mitte tähele pannes või alahinnates muutub küsitavaks ka see, kas suund on ikka selge. Kaanonid „on jõus”, kui erakorralisi asjaolusid enam ei ole, mitte seepärast, et me astume siis jälle ajaloolisse tühimikku, vaid seepärast, et me pöördume tagasi ajaloo seisukohalt normaalse ja ettearvatava juurde.

Kiriku praktika on püüdnud näidata, et vabaduse piiramine – isegi kui see tundub paratamatu – on Kiriku elus ajutine, mööduv nähtus. Ajaloolise tegelikkuse ja kiriklike lahenduste vastavus on eluliselt oluline (sest kaanoneid kohandatakse eri juhtudel selleks, et kindlustada Kiriku õige suund ajas ja ruumis). Mil määral ja mis asjaoludel võib meie tõlgendamine aga muutuda matriitsiks ideoloogiate jaoks – s.o kujutelmaks, mis on loodud igasugust tegelikkust arvestamata ja mille kohta ei saada arugi, et nad on tegelikkusest lahus? Teiste sõnadega, kas on olemas varjatud oht **väära maailmamõistmise** kasvatamiseks, mis ei vasta tegelikkusele?

Esiteks on selle põhjus teabe puudumine ehk tegelike olude tundmise võimatus. Selline teabepuudus võib olla põhjus ka siis, kui ta

on teatud teoloogilise suhtumise tagajärg – põhimõtteline ükskõiksus ajaloo vastu või veendumus, et Kiriku otsustel pole midagi pistmist ajalooliste asjaoludega. Seda liiki suhtumine vastab ideoloogilise väärmaailmamõistmise tüübile, mille järgi – vastavalt Mannheimi tüpoloogiale – on isik tõesti võimetu nägema oma mõtete ja tegelikkuse vahelist kokkusobimatust just nimelt seepärast, et kogu tema mõtteviis välistab selle kokkusobimatuse leidmise ².

56 Küsimused, mis Kiriku eneseteadvust eriti vaevavad, tõusevad üles hiljem, kui **ajalooline mosaiik on juba kokku pandud**. Milline peaks olema kirikuliikme suhtumine, kui selgub, et järelduste ajalooliseks aluseks võetu ei pea tegelikult paika? Nagu nägime, puutume kokku säärase olukorraga hetkel, kui avastame, et tegelik olukord Baltimaadel erineb sellest, mida ta oli viiekümne nõukogude-aasta jooksul (1940/1941-1991). Me ei tõstata seda küsimust selleks, et mõista kohut kunagiste kirikutegelaste üle, kes selle olukorra põhjustasid, – kaugel sellest –, või et mõistatada, mida nad võiksid öelda, kui nad veel elus oleksid, vaid selleks, et ärgitada meid mõtisklema teemal, kuidas meie praegune kiriklik teadvus tegelikkust käsitab.

Tundub, et on kaks võimalust, mitte aga lõplikku lahendust. Mõlemad valmistavad pinda ette lahenduseks, mis võtaks täiesti arvesse 1991. aasta järgset ühiskondlik-poliitilist tegelikkust Eestis. See tähendaks, et valmi „suur inimene” lepiks rahulikult „uue maailmaga”, mis tema ees avaneb, sattumata paanikasse tuttava maailma muutumise pärast, ja hakkaks tegema loovalt tööd, et viia oma usu kriteeriumid uue tegelikkusega kooskõlla. Teine võimalus on, et „suur inimene” hakkab mõtlema „variserlikul” kombel ³. See tähendab, et ehkki tal

2 Karl Mannheim „*Ideoloogia ja utoopia*”. Mannheimi ideoloogilise puudulikkuse kolm tüüpi puudutavad iseäranis ajaloolise tegevuse irdumist ideoloogiast, mis peaks seda õigupoolest määrama. Nad valgustavad aga ka laiemalt küsimust, kuidas kujuneb väärteadvus.

3 Vrd Mannheim op. cit.

on võimalus avastada oma ideede ja tegeliku ühiskondlik-poliitilise olukorra vaheline kokkusobimatus, tõmbab ta ometi oma silmadele katte peale.

Tegelikus elus on muidugi kaheldav, kuivõrd need võimalikud reaktsioonid ilmnevad selgel ja lahjendamata kujul. Oluline on aga valmisolek kohata igal ajahetkel tegelikkust. Selle suhtumise eeskujuks on Jumal-Sõna lihakssaamine, Tema astumine langenud maailma tegelikkuse keskele, nüüdishetke, milles inimene parasjagu elab. Ajaloolane John Lukacs on avaldanud seisukoha, mida võib iseloomustada loovalt lootusrikkana oma otsekohehes realismis:

„Vastupidi „teaduslikule” pettekujutlusele ei ole ajaloo uurimises ega kirjutamises lõplikke tulemusi. Ja ajaloo eesmärk ei ole enamasti mitte ühe ajajärgu sündmuste täpne kirjeldamine, vaid probleemide ajalooline kirjeldamine ja mõistmine... - sest kuigi minevikku pole võimalik tunda täiuslikult ja lõpuni, on meie võimuses siiski teda põhjendatult õigesti tunnetada”⁴.

57

Näib, et sedalaadi suundumus sisendaski selle vaatenurga Baltimaadega seotud küsimustele.

Kui tohin end korrata, ütlen veel: Peamine pole see, et me ei kaotaks teed, vaid et me ei kaotaks kompassi...

***Viini Ülikooli korraldatud
Euroopa Teadussümposiumil 26. novembril 2005
peetud ettekanne***

*Inglise keelest tõlkinud
ülempreester Mattias Palli*

4 John Lukacs, „*The Hitler of History*” New York.

KIRIKUISADE TEKSTID

Püha Johannes Kuldsuu

EESSÕNA

ülempreester Mattias Palli

58

Ajakirja Usk ja Elu käesolevast numbrist hakkame avaldama püha Johannes Kuldsuu jutlusi ristimisele tulijatele. Algusaegade Kirikus oli palju inimesi, kes pöördusid ristiusu poole alles täiseas ja ristiti pärast põhjalikku usuõpetust (kateheesi). Katehees, mille hulka kuulusid ka vastavad palvused ja jumalateenistused (euharistiast usuõppijad osa ei võtnud) ning sisseelamine Kiriku elu muudesse külgedesse, toimus peamiselt jutluste vormis. Säilinud on paljude kirikuisade ja kiriklike kirjameeste, näiteks Jeruusalemma Kürilluse ja Nüssa Gregoriuse kateheetilised jutlused. Johannes Kuldsuu ristimisjutlused pärinevad ajast, mil ta elas Antiookias, u aastast 390.

Püha Johannes, kellele tema kõneanni pärast 6. sajandil omistati lisanimi Kuldsuu (Chrysostomos), sündis u aastal 350 Antiookias kõrgest soost kristlaste perekonnas. Õppinud oma aja kuulsate õpetajate käe all filosoofiat, kõnekunsti ja teoloogiat, elas ta ligi kuus aastat mungana mägedes ja pühitseti 386. aastal preestriks. Tema hooleks oli ka linna vaestehoolekande juhtimine. Varsti paistis Johannes silma jutlustaja ja pühakirja tõlgendajana. Tema kuulsus levis ja 398. a pühitseti ta keisri palvel Konstantinoopoli peapiiskopiks.

Pealinnas jätkas Johannes oma tegevust jutlustajana ja arvestas teravalt sealseid kombeid, eriti õukonna priiskamist, seadis oma

vaimulikele rangemaid nõudmisi ning kärpis piiskopkonna kulusid vaeste ja haiglate heaks. Vaimulike ja eriti keisrinna Eudoxia eluviisi kritiseerimine tõi talle palju vaenlasi ning kahel kirikukogul, mille vaenulikud piiskopid keisri ja keisrinna toetusel kokku kutsusid, võeti ta ametikohalt maha. Ta suri väljasaadetuna Pontoses, Väike-Aasia põhjaosas 14. septembril 407. aastal. Järgmine keiser Teodosius laskis aga 738. aastal tuua tema ihu pidulikult Konstantinoopolise ja matta apostlite kirikusse.

Püha piiskop Johannese kirjatööd ja jutlused on jäänud Kirikus armastatuks ja neid loetakse tänase päevani.

MEIE PÜHA ISA,
KONSTANTINOOPOLI PEAPIISKOPI
JOHANNES KULDSUU
KATEHHEETILISED JUTLUSED NEILE,
KES RISTIMISELE TULEVAD, JA VASTRISTITUTELE
(NING APOSTLITE TEGUDE PEALKIRJAST)

Esimene jutlus neile, kes ristimisele tulevad¹

60

1. Nüüd on kätte jõudnud rõõmu ja vaimuliku hõiskamise aeg; sest vaata, ligi on saanud teie vaimulike pulmade ihaldatud ja armastatud päevad. Ei eksi see, kes kutsub pulmadeks seda nüüd toimuvat, ja mitte üksnes pulmadeks, vaid ka mingiks imeliseks ja kummaliseks sõjaväkke astumiseks. Nende kahe võrdluse vahel pole mingit vastuolu; kogu maailma õpetaja, õnnis Paulus, kasutab mõlemat. Sest ühes kohas ta ütleb: „Kuna ma olen teid kihlanud üheleainsale mehele, et teid puhta neitsina esitada Kristusele” (2. Kor. 11:2), aga teises kohas kõneleb ta, otsekui paneks ta relvisse võitlusse astuvaid sõjamehi: „Pan-ge ülle Jumala sõjavarustus, et te suudaksite seista kuradi salanõude vastu” (Efes. 6:11).

2. Täna on rõõm taevas ja maa peal. Kui juba ühe patuse pärast, kes meelt parandab, on taevas heameel, kui palju enam peaksid rõõmustama inglid, peainglid ja kõik taevaväed ning maapealsed olendid, nähes sellist hulka inimesi kuradi võrkusid välja naermas ja tõttamas Kristuse karja sekka.

3. Kuulake nüüd, ma kõnelen teiega otsekui pruudiga, kes ootab, et

¹ Varases Kirikus oli palju neid, kes pöördusid ristiusu poole täiseas ja ristiti pärast kateheesi (usuõpetust). Nendele ongi mõeldud püha Johannese jutlused.

teda viidaks pühasse pulmakotta. Ma näitan ka Peigmehe suurt rikkust ja Tema äraütlemata heldust pruudi vastu ning millisest seisukorrast see vabaks saab ja millised naudingud teda ootavad. Kui soovite, võtkem talt kõigepealt pruudirüü seljast ja vaadagem, mis seisukorras ta tegelikult on. Sellest hoolimata kutsub Peigmees teda enda juurde; nõnda näitab meie kõikide Issand oma piiritut inimesearmastust. Sest Ta ei too pruuti Enese juurde mitte tema ilu, kaunidust või tema õilmitsevat ihu ihaldades; vastupidi, Ta on toonud pulmakotta näotu, inetu, rüveda ja üleni räpase piiga, kes oma pattude pärast nagu poris püherdab.

4. Ent ärgu nüüd keegi, kes mu sõnu kuuleb, saagu neist aru jämedal, lihalikul viisil, sest ma kõnelen hingest ja tema päästmisest. Kui see taevasavar hing, õnnis Paulus, ütleb: „Kuna ma olen teid kihlanud üheleainsale mehele, et teid puhta neitsina esitada Kristusele” (2. Kor. 11:2), ei pea ta silmas muud, kui et ta on kihlanud Kristusele need vagaduse poole kippuvad hinged.

61

5. Saades nüüd asjast õigesti aru, vaadagem, kui inetu on see kihlatav pruut, et me võiksime tunda imestust Issanda inimesearmastuse üle.

Sest mis võiks olla inetum hingest, kes jätab maha oma sünnipärase väärikuse, unustab oma õilsa päritolu kõrgelt ning teenib kivist ja puust ebajumalaid, kes on tummade loomade ja veel vähem auväärsete asjade sarnased; hingest, kes kasvatab oma inetust põleva rasva haisu, verega roojastamise ja ohvrisuitsuga? Nõnda sünnivad kõiksuguste naudingute tagaajamine, meeletud prassimised, joomine, riivatused ja kõik häbiväärsed ettevõtmised, mille üle rõõmustavad kurjad vaimud, keda sel viisil teenitakse.

6. Aga hea Issand, kui Ta nägi oma pruuti sellises seisukorras, võib

öelda, sellisesse kurjuse sügavikku tõmmatud, alasti ja inetu olevat, ei hoolinud tema näotusest, tema ülimest vaesusest ega pahade tegude rohkusest, vaid võttis ta enda juurde, näidates oma rohket armastust inimeste vastu. Seda avaldab Issand, kui Ta prohveti läbi ütleb: „Kuule, tütar, vaata, ja pööra oma kõrv ja unusta ära oma rahvas ja oma isa koda. Siis ihaldab Kuningas väga su ilu.” (Laul. 45:11-12).

7. Ennäe, kuidas Ta juba alguses paljastab Talle omast headust ja kutsub tütreks seda, kes oli Ta vastu mässu tõstnud ja ennast roojastele vaimudele ära andnud. / .../ Vähe sellest, Ta ei nõuagi temalt aru eksimuste eest, ega mõista kohut, vaid ainult manitseb ja kutsub teda noomitust kuulda võtma ning minevikku unustama.

62 8. Kas näete Tema äraütlemata inimesearmastust? Kas näete Tema hoolitsuse sügavust? Õnnis Taavet hüüdis need sõnad kogu viletsuses viibivale maailmale. Ent meie leiame, et on õige aeg kuulutada neile, kes on ihaldanud Kristuse iket ja astunud vaimulikku sõjaväkke, ja, prohveti sõnu väheke muutes, öelda igapähele, kes kohal on: „Kristuse uued sõjamehed, unustage kõik, mis on olnud, unustage oma kurjad eluviisid. Kuulge ja pöörake oma kõrv meie poole ning kuulake paremat manitsust. Sest Taavet ütles: „Kuule, tütar, vaata ja pööra oma kõrv. Ja unusta ära oma rahvas ja oma isa koda.”

9. Näete, kuidas me täna manitseme teid, teie lahkel loal, samade sõnadega, millega prohvet kogu maailma manitses. Sest ütlus „unusta ära oma rahvas” tähendab mõistukõnes: unusta ebajumalakummardamine, eksitus ja kurjade vaimude teenimine. Aga sõnad „ja oma isa koda” tähendavad: unusta oma endine eluviis, mis teid nüüd sellesse häbisse on viinud. Unusta ära kõik see ja heida oma meelest kõik, mis seda meelde tuletab. Sest ainult kui sa nõnda teed ja taganed oma

rahvast ja isa kojast, see on, vanast haputaignast, ja kurjusest, mis on su hinge ja ihu õilmitsuse ära raisanud ning kulutanud, – siis ihaldab Kuningas väga su ilu.

10. Näed, mu armas, et jutt on hingest, sest ihulik inetus ei muutu kunagi iluks; Issand on loonud keha loomuse liikumatuks ja muutu-matuks. Aga hing võib lihtsalt ja kergesti muutuda. Miks ja kuidas? Sellepärast, et hinge puhul sõltub kõik vabast tahtest, mitte loomusest, mis on paratamatuse all. Kui inetu ja näotu hing tahab äkki teiseks saada, võib ta muutuda ja ilu tipule tõusta, saada uuesti kauniks ja nä-gusaks. Kui ta jällegi hooletuks muutub, võib ta uuesti langeda endisse näotusse. „Siis ihaldab Kuningas väga su ilu,“ ütleb prohvet, kui sa kõigepealt oled unustanud oma isa koja.

63

11. Kas sa näed Issanda headust? Sugugi mitte ilmaasjata ei kutsunud ma, oma jutlust alustades, siin toimuvat vaimulikeks pulmadeks. Ka nähtavate pulmade puhul ei ole neitsil võimalik mehega ühineda, kui ta ei unusta neid, kes teda on ilmale toonud ja üles kasvatanud, ning ei anna ennast kõigest hingest oma tulevasele peigmehele. Seepärast kutsus ka õnnis Paulus abielu salaasjaks, kui ta ütles: „Seepärast jä-tab mees maha oma isa ja ema ning hoiab oma naise poole, ja need kaks peavad olema üks liha”. Ning selle sündmuse kogu väge mõistes hüüatas ta imetlusega: „See salasus on suur!”

12. Tõesti on ta suur! Milline inimõistus suudaks haarata seda, mis toimub: kui ta mõtleb, kuidas tüdruk, keda on piimaga toidetud ja kod-us peetud ja kellele on osaks saanud selline hoolitsev kasvatus, unustab äkki oma ema sünnitusvalud ja muu hoole, unustab läheduse ja armastuse sidemed, ühesõnaga, kõik, ning annab kogu oma südame

mehele, keda ta pole enne seda õhtut kunagi näinud.² Tema elu muutub sel määral, et nüüdsest peale on mees talle kõik: ta on isa ja ema eest, abikaasaks ja igat sorti sugulaseks. Ta ei meenuta enam neid, kes teda nii palju aastaid kasvatasid. Nii lähedane on nende side, et nüüdsest peale pole neid enam kaks, vaid üks.

64 13. Esiloodud inimene, nähes asju prohvetliku silmaga ette, ütles nõnda: „Teda peab hüütama mehe naiseks, sest ta on mehest võetud. See pärast jätab mees maha oma isa ja ema ning hoiab oma naise poole, ja nemad on üks liha”. (1.Moos. 2:23-24). Jah, sama võib öelda ka mehe kohta, sest temagi unustab oma vanemad ja isakodu, et saada sel õhtul üheks oma naisega. Et selle ühenduse lähedust näidata, ütleb Pühakiri mitte lihtsalt, et „ta hoiab oma naise poole”, vaid „ja nemad on üks liha”. Ka Kristus tunnistab sama, kui Ta ütleb: „Nad enam ei ole kaks, vaid üks liha”. (Mark. 10:8). See ühendus ja lähedus on nii suur, et kaks saavad üheks lihaks. Ütle mulle, milline mõtlemine saaks sellest aru, milline mõistus tabaks ära selle, mis siin toimub? Kas pole see kogu maailma õnnis õpetaja hästi öelnud, nimetades seda salasuseks? Ja mitte lihtsalt salasuseks, vaid „See salasus on suur”.

14. Kui nüüd nähtavate asjade kohta peab ütlema salasus, pealegi suur salasus, kuidas siis õieti vääriliselt nimetada seda vaimulikku pulma? Et siin on kõik vaimulik, siis vaata, kuidas kõik toimetatakse vastupidi nähtavatele asjadele. Sest lihaliku abielu puhul ei võta ükski mees naist enne, kui ta pole järele uurinud tema ilu ja ihulikku veetlevust, ja mitte üksnes seda, vaid eelkõige, kui palju tal rikkust on.

15. Ent siin vaimuliku abielu puhul pole midagi sellesarnast. Miks? Sest see on vaimulik abielu. Oma inimesearmastusest kantud peig-

² Hilis-antiigajal oli tavaline, et pruut ja peigmees polnud enne pulmi kohtunud.

mees tõttab meie hingi päästma. Ole sa inetu, või vastik vaadata, või vaesemast vaesem, või ori, või väljatõugatu, või sant keha poolest, või patukoorma raskuse all, ei nurise Peigmees selle kallal ega nõua sult aru. Sest Issand annab kõike muidu, oma armust ja heldusest, ja nõuab meilt ainult üht asja: mineviku unustamist ning parandatud meelt edaspidi.

16. Kas näed Tema rohket armu? Kas näed, millise Peigmehega kihlatakse need, kes võtavad kuulda Tema kutset? Ent vaadagem, kui te tahate, ka selle vaimuliku abielu tulemusi. Nagu nähtava abielu puhul sõlmitakse kaasavaraleping ja tuuakse kingitusi, on loomulik, et ka siin peab toimuma midagi sarnast. Sest mõistus peab liikuma ihulikelt asjadelt jumalikele ja vaimulikele. Mis on siis vaimuliku abielu puhul kaasavaralepinguks? Mis muud, kui kuulekus ja töötused, mis Peigmehega tehakse.³ Ja mis on mõrsjakingid, mis peigmees enne pulmi toob? Kuula õnnist Paulust, tema näitab neid meile, kui ta ütleb: „Mehed, armastage naisi, otsekui Kristus on armastanud Kogudust ja on iseenda tema eest ära andnud, et teda pühitseda, olles ta puhtaks pesnud veepesemise läbi sõnas; et Kogudust enese ette seada aulisena, nii et tal poleks ühtegi plekki, kortsu, ega muud sellesarnast” (Efes 5:25-27).

65

17. Näed, kui palju kingitusi? Näed, milline äraütlemata armastuse rohkus? „Otsekui Kristus on armastanud Kogudust ja on iseenda tema eest ära andnud” Ükski mees ei ole olnud nõus valama verd oma tulevase pruudi eest. Aga inimesearmastaja Issand, järgides omaenda headust, on toonud oma hoolitsusest pruudi vastu selle imelise ja suure ohvri, „et teda pühitseda, olles ta puhtaks pesnud veepesemise läbi sõnas; et Kogudust enese ette seada aulisena.” Ta valas ka oma verd

³ “Ma ühendan ennast Kristusega”, “Ma olen ennast Kristusega ühendanud”

ja kannatas ristivalu, et Ta võiks meile kinkida oma pühitsust ja pesta meid puhtaks uuestisündimise vees ning tuua Enese ette kui aulised, ilma plekita, kortсутa ega muu sellesarnaseta need, kes olid enne iga-sugusest aust ilma ja kel polnud julgust suudki lahti teha.

18. Näed, kuidas Ta selle sõna läbi: „Olles ta puhtaks pesnud...et Kogudust Enese ette seada aulisena,...kel poleks ühtegi plekki ega kortsu”, õpetab meile, et enne me olime räpased. Mõelge selle üle, te Kristuse uued sõdurid, ja ärge vaadake oma kurjuse hulga peale ega pattude rohkuse peale; parem arutage oma meeles hoolikalt neid sõnu ja ärge olge enam kahevahel. Te tunnete nüüd Issanda heldust, Tema rohket armu ja andide rohkust. Näidake siis üles head tahtmist ja astuge ligi, kõik, kes te olete arvatud kõlblikuks seda uut kodakondsust saama.

66 Jätke kõik, mis te senini olete teinud, ja näidake kogu südamega, et teis on toimunud muutus!

19. Te teate hästi, millised te olete, mis seisukorras Issand teid leiab, kui Ta tuleb teie juurde. Ometi ei mõista Ta kohut ega päri aru teie eksimuste ja pattude pärast. Andke siis ka oma panus ja tunnistage kindlalt oma usku, mitte üksnes keele, vaid ka meele ja südamega. „Sest südamega usutakse õiguseks,” ütleb Ta, „suuga aga tunnistatakse pääsmiseks” (Room. 10:10). Sest meel peab olema kinnitatud vagas usus ja suu peab oma tunnistuse läbi kuulutama meele kindlat veenudmust.

20. Et usk on vagaduse alusmüür, siis rääkigem lühidalt usust, et alusmüür oleks kindel; siis võime julgelt kogu maja valmis ehitada. Seepärast peavad need, kes ennast sellesse erilisse, vaimulikku sõjaväkke on kirja pannud, uskuma kõikide Jumalasse, meie Issanda Jeesuse Kristuse Isasse, kes on kõige algpõhjus; Ta on sõnul väljendamatu, mõistu-

sele kättesaamatu, seletamatu, Tema inimesearmastuse ja helduse läbi on kõik loodud.

21. Ja meie Issandasse Jeesusesse Kristusesse, Tema ainusündinud Poega, kes kõiges ja muutumata on Isa sarnane ja Temaga võrdne ning kelle sarnasus Isaga on muutumatu, kes Temaga on üheloomuline, ent keda tuntakse omaenese Isikus; kes on Isast sõnul väljendamatul viisil tulnud; kes oli enne, kui aeg alguse sai ja on kõikide aegade Looja; kes aga viimastel aegadel võttis meie lunastamise pärast enesele orja näo, sai inimeseks ja sisenes inimloomusse, löödi risti ja tõusis üles kolmandal päeval.

22. Need asjad peavad olema teil kindlalt meeles, et te ei langeks kergesti kuradi pettuse ohvriks. Kui Ariuse omad ⁴ tahavad teid oma võrku püüda, peate te oma kõrvad kohe nende kõnede eest kinni katma ja julgelt neile vastama ning näitama, et Poeg on sama loomuga, mis Isa, sest Ta ise on öelnud: „Sest otsekui Isa surnuid üles äratab ja teeb elavaks, nõnda teeb Poeg ka elavaks, keda Tema tahab” (Joh. 5:21) ja näitab kõigi oma tegudega, et Tal on Isaga võrdne vägi. Kui jällegi Sabellius ⁵ teisest küljest tahab terveid õpetusi moonutada ja Isikuid ühte sulatada, sulge ka temale kõrvad, oo armas, ja õpeta, et Isal ja Pojal ja Pühal Vaimul on üks olemus, aga kolm Isikut; ei või öelda, et Isa oleks Poeg, või Poeg Isa, või et Püha Vaim oleks keegi muu, vaid igaüks jääb eraldi Isikuks, kõigil aga on võrdne vägi.

67

23. Te peate ka seda kindlalt meeles hoidma, et Püha Vaim on sama au-line kui Isa ja Poeg, sest Kristus ütles oma jüngritele: „Minge ja tehke

⁴ IV sajandil oli levinud Ariuse (Areiose) eksiõpetus, kes väitis, et Kristus oli loodud ja ajas alguse saanud.

⁵ Varakristlik eksiõpetaja, kes kuulutas, et Isa, Poeg ja Püha Vaim on üks isik, kes on ilmunud maailmale eri aegadel kolmel näol.

jüngreiks kõik rahvas, neid ristides Isa ja Poja ja Püha Vaimu nimel”.

24. Kas näed, kui täiuslik tunnistus? Kas näed õpetust, mis ei jäta midagi kahemõtteliseks? Ärgu keegi enam kõigutagu sind, tuues Koguduse tõdede sisse omaenda mõistuse leiutusi, tahtes õigeid ja terveid tõdesid segaseks ajada. Hoiu selliste inimeste seltskonna eest nagu mürgiste rohtude eest. Nad on halvemad kui mürgid: mürgid teevad kahju ainult kehale, aga nemad rikuvad hingepäästmise enda ära. Seepärast tasub kohe alguses ennast hoida seesuguste vestluste eest, vähemalt seni, kuni aeg edasi läheb ja sa oled võimeline kaitsma vaimulike relvadega, see on, Pühakirja tunnistustega, ning neil suud kinni panema.

68

25. Nõnda hoidke kindlalt Koguduse õpetusi ja pidage sügavalt oma meeles. Kes sellist usku näitavad, peavad ka oma tegude poolest välja paistma. Ma pean juhatama selles asjas neid, keda arvatakse väärt kuninglikku andi vastu võtta, et te teaksite, et pole sellist patutegu, mis võiks meie Issanda helduse vastu panna. Ole sa hooraja või abielurikkuja või kiimaline või mehearmastaja või libulembene või röövel või varas või ahnitseja või joodik või ebajumalateener, Issanda selle anni jõud ja Issanda inimesearmastus on selline, et kõik need patud kaovad ja sa muutud säravaks kui päikesekiir, kui sa ainult head tahet üles näitad.

26. Mõeldes siis inimesearmastaja Issanda anni suuruse üle, valmistage ennast juba ette kurjade tegude majajätmiseks ja heategude tegemiseks. Nii manitseb ka prohvet, kui ta ütleb: „Lahku kurjast ära ja tee head”. Ja ka Kristus ise ütleb, rääkides kogu inimesesoole: „Tulge Minu juurde kõik, kes teie vaevatud ja koormatud olete ja Mina saadan teile hingamist. Võtke eneste peale Minu ike ja õppige Minust, sest Mina olen tasane ja südameilt alandlik, siis leiate teie hingamise

oma hingedele” (Matt. 11: 28-29)

27. Kas näete Tema headuse rikkust? Kas näete seda heldust, millega teid on kutsutud? Sest Ta ütles: „Tulge Minu juurde kõik, kes teie vaevatud ja koormatud olete.” Kui armuline on see kutse, kui äraütlemata on Issanda headus! „Tulge Minu juurde kõik,” mitte üksnes ülemad, vaid ka alamad, mitte üksnes rikkad, vaid ka vaesed, mitte üksnes vabad, vaid ka orjad, mitte üksnes mehed, vaid ka naised, mitte üksnes noored, vaid ka vanad, mitte üksnes ihu poolest terved, vaid ka sandid ja liikmetest vigased: kõigile ütleb Ta: tulge! Sellised on Issanda annid: Ta ei tee vahet orjal ja vabal ega rikkal ja vaesel, vaid kõik ebavõrdsus on kõrvale heidetud. „Tulge,” ütleb Ta, “kõik, kes teie vaevatud ja koormatud olete”.

69

28. Ja vaata, keda Ta kutsub! Neid, kes on ennast väsitanud üleastumistega, neid, kes on pattudest koormatud, neid, kes ei või oma pead enam püsti tõsta, neid, kes on häbiga täidetud, neid, kel pole enam julgust rääkidagi. Ja miks kutsub Ta neid? Mitte selleks, et aru pärida ega kohtujärjele istuda. Ent milleks siis? Selleks, et nende vaeva kergendada, selleks, et nende rasket koormat ära võtta. Sest mis võiks olla raskem koorem kui patt? Kui me ka kümme tuhat korda ta tähele panemata jätame ja ära unustame, tõuseb südametunnistus meie vastu kui äraostmatu kohtunik. See teeb meile pidevat vaeva otsekui timukas, rebides ja puues meid meie meeles, ja näitab nõnda patu suurust. „Ma annan hingamist teile, keda patt on maha painutanud,” ütleb Kristus, „ja teile, kes otsekui koorma all küürus olete, annan ma andeks teie patud, tulge ainult Minu juurde!” Kes oleks nõnda kõvasüdameline ja tõrges, et ei võtaks kuulda nii lahkete kutset?

29. Hiljem õpetab Ta ka, mil viisil Ta annab meile hingamist, lisa-

des: „Võtke eneste peale Minu ihu”; tulge Minu ikke alla, ütleb Ta. Aga ärge ehmatage, kui te kuulete sõna „ike”, sest see ike ei hõõru teie kaela ega painuta teie pead alla, vaid õpetab mõtlema kõrgemalt ja juhatab teid tõelisse tarkusearmastusse. „Võtke eneste peale Minu ike ja õppige Minust.” Tulge ainult ikke alla ja õppige, see tähendab, kuulake Mind, et te võiksite Minust õppust võtta. Ma ei nõua teie käest midagi rasket. Teie, sulased, tehke Minu, Isanda järgi; teie, kes te olete põrm ja tuhk, tehke minu järgi, kes Ma olen taeva ja maa teinud ning teidki loonud. „Õppige Minust,” ütleb Ta, „sest Mina olen tasane ja südamelt alandlik.”

70

30. Nägid, kuidas Issand tuleb alla, meie juurde? Nägid Tema ületamatut inimesearmastust? Ta ei nõua meilt midagi rasket ega võimatut. Ta ei ütle: Õppige Minust, ja tehke, kuidas Mina tegin tunnustähti, äratasin surnuid üles, näitasin imetegusid; ühesõnaga asju, mida üksnes Tema suutis. Aga mida Ta ütleb? „Õppige Minust, et Mina olen tasane ja südamelt alandlik, siis leiate teie hingamise oma hingedele.” Näete, kui hea ja kasulik on see ike. Kes on väärt arvatud seda enda peale võtma ja suutnud õppida Issandalt olema tasane ja südamelt alandlik, saab puhkuse oma hingele. Sest see on peamine meie pääsemises. Kes tasasuse ja alandlikkuse vooruse on saavutanud, võib veel ihus elades ilmihuta vägedega võistelda ja elada nii, et tal pole midagi ühist selle maailmaga.

31. Kes Issanda tasadust järgib, see ei vihasta üldse ega astu oma ligimese vastu. /.../ Isegi kui keegi teda lööb, ütleb ta: „Kui ma kurjasti olen rääkinud, siis tunnista seda kurja olevat; aga kui ma hästi olen rääkinud, mis sa mind lööd?” (Joh. 18:23) Kui keegi arvab teda olevat kurjast vaimust vaevatud, kostab ta: „Mul ei ole kurja vaimu,” ja nõnda ei tee ükski süüdistus, mis tema vastu tõstetakse, talle haiget.

Selline inimene põlgab kõike selle elu au; ükski nähtav asi ei saa teda enda võimusse, sest nüüdsest peale vaatab ta maailmale teise pilguga. Südamelt alandlik ei või olla kade teise inimese varanduse peale. Ta ei riisu, ei ahnitse ega peta, ei himutse varandust, vaid jagab suurest kaastundest endasarnaste vastu laiali sellegi, mis tal on. Selline inimene ei purusta teise abielu. Kes on Kristuse ikke alla astunud ja õppinud tasane ja südamelt alandlik olema, näitab igati kõiksugu häid tegusid, käies oma Issanda jälgedes.

32. Astugem siis hea ikke alla ja võtkem kebja koorem enda kanda, et me võiksime hingamist, puhkust leida. Kes selle ikke alla on tulnud, peab unustama oma vanad kombed ja oma silmi vaos pidama. Sest Issand ütleb: „Igaüks, kes naise peale vaatab teda himustades, on juba temaga abielu rikkunud oma südames” (Matt. 5:28). Nõnda peame me oma nägemismeelele vahi panema, et surm tema kaudu sisse ei tuleks. Ja mitte üksnes silmi, vaid ka keelt tuleb hoolega valvata. Sest öeldud on: „Paljud on langenud mõõga tera läbi, aga mitte nii paljud, kui need, kes langevad keele läbi” ... (Siirak. 28: 18(22)). Ka kõiki muid kirgi, himusid, mis tekivad, tuleb ohjeldada ja meelt rahus hoida. Me peame eemale peletama viha, raevu, kurja meelespidamise, vaenulikkuse, laimamise, sobimatud himud, igasuguse riivatuse, ... kõik liha teod, mis, nagu öeldud, on abielurikkumine, hoorus, roojus, kiimalus, ebajumalateenistus, nõidus, vaen, riiud, kade viha, liigjoomine, prasimine (vt Kal. 5: 19-21).

71

33. Kõik see tuleb nüüd jätta ja Vaimu vilju taga nõuda, need on: armastus, rõõm, rahu, pikameelsus, heldus, headus, tasasus, kasinus. Kui me nüüd nõnda oma meelt puhastame neid vagaduse õppetükke kui loitsusid korrates, võime me hakata ennast ette valmistama selle suure anni kõlblikuks vastuvõtmiseks ja kingitud headuste hoidmiseks.

34. Ärgu olgu meil enam muret välispidise ehtimise ega uhkete riiete pärast, vaid kõik meie hool olgu hinge kaunistamiseks, et see säraks üha suurema iluga. Ärge hoolige enam siidrietest, mis ussilõngast kootud, ega kuldkaelakeedest. Sest ka kõige maailma õpetaja, kes hästi tundis naiste loomuse nõrkust ja nende tahte heitlikkust, ei kõhelnud nende asjade kohta juhtnööre andmast. Miks ütlen ma, et ta ei keeldunud meid neis asjus juhatamast? Sest ta rääkis kalliskividega ehtimisest ja hüüdis: „Mitte palmitsetud juustega ega kullaga ega pärlitega ega kallite riietega” /.../ (1. Tim. 2:9). Eks see ole, oo naine, juhatust, kuidas tuleb täita oma tahet ennast ehtida ja saada kiidusõnu neilt, kes sind näevad? Ma kutsun mitte üksnes kaasinimesed, vaid ka kõikide Issanda sind kiitma ja ülistama!

72 35. Et Paulus on heitnud kõrvale ilu, mis tuleb keerukatest soengutest, kullast, pärlitest ja uhketest riietest, siis vaatame, millise iluga riietaks ta naisi. Sest eks see ilu, mis tuleb kuldehetest ja riietest, ehkki ta toob natukeseks ajaks rõõmu, kulub ära aja jooksul? Miks ma ütlen, kulub ära? Juba enne kulumist püüavad sellised asjad kadedate pilku ja ärgitavad kurjategijaid neid ära varastama. Ent ilu, millega Paulus soovib end rüütada, ei saa ära varastada, ta ei kulu, ta kestab igavesti. Ta on meiega siin ja ta tuleb kaasa tulevasse ellu; ta valmistab meile kindla julguse.

36. Aga kuulakem, mida apostel ise ütleb: „Vaid heade tegudega, nõnda kui on kohane naistele, kes on töötanud jumalakartlikult elada” (1. Tim. 2:10). Tee tegusid, mis on sinu töötuse väärilised, ehi ennast heade tegudega. Järgigu sinu head teod sinu töötust, kui sa oled töötanud Issandat karta, tee seda, mis on Tema meele järgi, see on, heategusid. Mis tähendab, heade tegudega? /.../ Ta mõtleb tervet vooruste kogumit: selle maailma põlgamist, tuleva igatsemist, rikkuste halvaks-

panemist, heldust vaeste vastu, mõõdukust, tasadust, armastust tarkuse vastu, rahu ja vaikuse hoidmist oma hinges, selle maailma au üle mitte muretsemist, vaid pilgu pööramist kõrgemale ja sealpoolsest hoolimist ning sealpoolse au ihaldamist.

37. Et me jutt naistest algas, tahaksin teha neile veel ühe soovitus. Ma sooviksin, et naised jätaksid koos halbade kommetega ka oma silmnäo värvimise, otsekui oleks sellel, mis Looja on teinud, midagi puudu. Kas pole see Looja solvamine? Sest mida sa teed, oh naine? Kas võid sa mingi ja värviga oma loomulikule ilule midagi juurde panna, või oma loomulikku inetust muuta? Nad ei lisa midagi su ilule, saadavad aga hinge ilu hukka. See liigne ponnistus on vaid tunnistuseks sinu sisemisest nõrkusest. Peale selle valmistad sa endale suure tule, kui sa noorte meeste pilkused üles kihutad ja lodevate silmi enese poole tõmbad; tehes neist nõnda abielurikkujaid, kisud sa nende hukkamise enda kaela.

73

38. Oleks sobiv ja kasulik see komme hoopistükki maha jätta. Need aga, kelles see paha harjumus on liiga sügavale juurdunud, võiksid vähemalt palvekotta tulla ilma nägu võõpamata. Ütle, miks lööd sa ennast niimoodi üles, kui sa kirikusse tuled? Kas vaatab su välise ilu peale? See, keda sa tulid kummardama ja kellele oma patte üles tunnistama? Ei, Ta otsib seespidist ilu, mis näitab ennast heategudes; Ta ootab sult armuandide jagamist vaestele, kasinust, murtud südant ja kindlat usku. Sina aga oled selle kõik maha jätnud ja püüad lodevaid mehi veel kirikuski eksitada. Hoiatage, et välg sind maha ei lööks! /.../Sa oled sadamasse jõudnud, ja ajad ise oma laeva põhja; sa oled arsti juurde tulnud oma haavu ravima, ja teed nad seal veel hullemaks. Mis vabandust sul veel on? Kui mõned enne olidki nii hoolimatud oma lunastuse pärast, siis vähemalt nüüd, ma usun, lasevad nad end veenda

sellest rüvedast kombest loobuma. Sest kui apostel keelab uhkete rõivaste kandmise, kui palju enam keelab ta mingi ja lauvärvi?

74

39. Järgmiseks palun ma nii meestel kui naistel hoida end igasugu ennete ja ebausumärkide jälgimisest/.../, sest need on kreeklaste ja muude eksituses olijate jama. Te peate oluliseks varese kraaksumist, hiirte piiksumist ja palkide nagisemist; te olete rõõmsad, kui kohtate neid, kes elavad häbiväärset elu, aga hoidute kohtamast jumalakartlike ja vagasid, otseku võiksid nad tuua sadu õnnetusi. Vaata, kui palju on vanakurjal kavalat nõu! Ta mitte üksnes ei taha, et me heategudest lagedad oleksime ja paha poole kalduksime, vaid püüab veel meie sisse istutada sellist viha vooruse vastu, et me pööraksime ennast ära neist, kes head teevad. Peale selle ei soovi ta mitte üksnes, et me kurja teed käiksime, vaid püüab meid agaralt nõnda kurjaga harjutada, et me selle kohtamisest mõnu tunneksime.

40. Ärge arvake, et need on ainult väiksed või tühised asjad. Nad võivad hinge alla tõmmata ja päris kurjuse sügavusse heita. See'p see kurja vaimu tagamõte ongi, teid väikeste asjade kaudu lõksu tõmmata. Aga, oh Kristuse uued sõdurid, nii mehed kui naised (sest Kristuse sõjaväes ei tehta vahet sugudel), jätke siitpeale kõik taolised kombes, sest te võtate peagi vastu kõikide Kuninga. Puhastage oma meeled nõnda, et mingisugunegi roojus teie mõtlemist ei varjutaks.

41. Kui kellelgi on mõni vaenlane, leppigu ta sellega ära. Mõelgu, kui paljude pattude sisse ta ise on uppumas, ent Issand kustutab nad kõik; seda mõelgu ning andku ligimesele andeks kõik tema eksimused enda vastu. Sest öeldud on: "Ärge mõtelge oma südames ligimesele kurja teha!". Kellel siis on võlakirju, millega ta protsente võtab, kiskugu need tükkideks, nagu prohvet ütleb: "Kiskuge lõhki...ülekohtused võ-

lakirjad.” (Jes. 58: 6.....) Ühesõnaga, näidaku ta ise juba ette armulikust, et ta saaks Issanda käest ülevoolavaid armuande.

42. Ja kõige esiti õpetage oma keelt puhtusele, see on, vannetest hoiduma. Ma ei räägi üksnes vale vandumisest, vaid ka ilmaasjata ja tühja pärast vandumist, mis tuleb samuti vandujale kahjuks. „Teie olete kuulnud,“ räägib Issand, „et on üteldud: sa ei tohi valet vanduda... Aga Mina ütlen teile, et te ei tohi koguni vanduda.” (Matt. 5: 33-34). Kuulsid: üldse ei tohi vanduda! Ära siis enam arutle, miks Issand on just selle ära keelanud, vaid usalda Tema käsku ja puhasta oma meel kõigest sellest täiesti.

43. Ärgu olgu enam juttugi hobuste võiduajamistest hipodroomil ega patustest näitemängudest teatris, mis sütitavad riivatust, ega julmade loomavõitluste nautimisest. Mis mõnu on näha kaasinimest, kel sama loomus, mis sinul, metsikute kiskjate poolt lõhki kistavat? Kas sa ei karda ega värise, sest selle peale võib välk su pea põlema panna? Võib öelda, et sina oled see, kes kiskjate hambad teritab; oma hüüetega oled sa osaline kuritöös, mitte kätega, küll aga keelega.

75

44. Äрге olge, ma palun, hooletud oma päästmise üle mõtlema. Mõtle oma au peale ja punasta. Kui keegi inimlikust aust lugu peab, pole ta kunagi nõus tegema midagi, mis seda au riivaks. Kas sa ei tunne ka kohustust olla selle au vääriline? Sest see au on selline, mis kestab kogu meie elu selles maailmas ja tuleb kaasa ka tulevasse. Mis teeb meid siis au väärilisteks? Nimelt see, et edaspidi kutsutakse meid Issanda armu läbi kristlasteks ja usklikeks. Mitte üks au, vaid kaks. Varsti ehid sa ennast Kristusega, sa pead tegema ja otsustama kõik asjad, teades, et Ta on igal pool sinuga. Eks sa näe, et need, kes riigiasju ajavad, kannavad riietel keiserlikke kujutisi ja on selle üle uhked; nad püüavad

üha enam selle au väärilised olla; neil on relvastatud ihukaitse. Kui nüüd need, kes oma rüü peal keiserlikku kujutist kannavad, tahavad elada kohaselt sellele aule, palju enam siis sina, kes sa ehid ennast Kristuse endaga! Öeldud on: „Ma tahan oma maja teie sekka panna... ja teie seas kõndida ja teile Issandaks olla.”

76 45. Hoidke siis kuradi kõigi kurjade võrkude eest ja ärgu olgu miski teile olulisem, kui teie astumine kogudusse. Ühes roogadest loobumisega ja pahategudest hoidumisega olgu meil rohkem indu voorust taga nõuda. Veetkem kõik need päevad palvetes ja tunnistamises, lugemises ja murtud südamega patte kahetsedes; pidagem hoolt, et meie vestlused oleksid vaimulikest asjust. Me peame olema väga hoolikad, et mitte vanakurja paeltesse langeda. Kui meilt iga ilmaasjata öeldud sõna pärast aru päritakse, kui palju enam siis tühja lobisemise pärast valel ajal ja maiste vestluste pärast.

46. Kui te siis nõnda oma hingetervise eest hoolt kannate, võidate te sellega üha enam Issanda armulikkust ja saate enesele üha suurema julguse Tema ees. Meie aga oleme täis indu jätkata neid õpetusi, teades, et me kõneleme kuuljatele kõrvadele ja külvame vaimulikke seemneid rammusale ja viljakale maale. Arvaku siis Jumal teid selle helde anni ja meid oma armu väärt, oma ainusündinud Poja armu ja helduse pärast, ühes kellega olgu Isale ja Pühale Vaimule au, vägi ja austus, nüüd, ikka ja igavesti. Aamen.

Kreeka keelest tõlkinud ülempreester

Mattias Palli

IN MEMORIAM

90 Aastat ülempreester Mihkel Suigusaare surmast

Sergei Seleznjov

Eesti rahvusliku liikumise suurtegelane Mihkel Suigusaar oli Carl Robert Jakobsoni lähim võitluskaaslane ja ustavaim sõber. Mihkel Suigusaar jäi Carl Robert Jakobsonile, ta isamaalistele aadetele ja neist kantud ettevõtmistele lõpuni truuks. Mihkel Suigusaare tsensoriabi ja isiklike suheteta Liivimaa kubeneri Alexander Üxkülliga poleks meil ei Carl Robert Jakobsoni kolme isamaa kõnet, Sakalat, Pärnu lauluseltsi Endla põhikirja kinnitust... ja Carl Robert Jakobsoni kui rahvajuhti ja rahvuskangelast. Suurima kingi Suurmehe lesele ja lastele tegi ta 1885. aastal algatatud üldrahvaliku korjandusega, mis võimaldas Kurgjalt väljaetuile nende kodu ja Carl Robert Jakobsonile hindamatult kalli Kurgja Linnutaja talu endale tagasi osta. Ülempreester Mihkel Suigusaar oli oma aja autoriteetsemad inimesi, tema nimi oli laialt tuntud. Eestluse sangarina tegi ta palju rahva kultuuri hüvanguks. 75 aasta sisse mahtus õpetaja, tsensori, seltskonnategelase ja vaimuliku tööd. Tema tööpõld oli lai. Tema elu suurim saavutus ja ühtlasi ka auväärne mälestusmärk on Pärnu linna Issandamuutmise eesti õigeusu kirik.

Mihkel(Mihail)MihklipoegSuigusaarsündis 11.01/03.02.1842. a Viljandimaal Võisiku vallas Suigu talus. Pärast kohaliku kihelkonnakooli lõpetamist 1853. a astus ta Riia vaimuliku kooli ja seejärel vaimuliku seminari, mille lõpetas edukalt 1863. a. Seminari parima õpilasena suunati ta õpinguid jätkama Moskva vaimulikku akadeemiasse, mille ta lõpetas 1868. a usuteaduse kandidaadina. Järgmine eluperiood seob teda taas Liivimaa kubermangu pealinnaga, kuhu ta

jääb elama 12 aastaks. 1868 a lõpus määrati Suigusaar seminari majandusjuhataja asetäitjaks, 1870. a tõlkekomisjoni liikmeks, samal aastal vabanes ta seoses Riia vaimuliku kooli ja seminari lahutamisega majandusjuhataja asetäitja kohusest ja jäi õppejõuks (üldajalugu, vene keel, kirikuslaavi keel, katehees, eesti keel). Ta töötas ka seminari raamatukogu-korrajana. 1870–1879. a oli Suigusaar paralleelselt eesti trükikirjanduse tsensor-läbivaataja.

78 R. Tomson kirjutab oma teoses “Ülempreester Mihkel Suigusaar” tsensori-aastatest nõnda: “Nimelt Suigusaare kui tsensori teenus oli see, et 1870. a C. R. Jakobsoni „Kolm isamaa kõnet” päevavalgust said näha, mis Eesti sumbunud poliitika õhku rohkesti värskendas ja ärkamisaja tähtsaks tõukejõuks oli. Pärastpoole mõjus M. Suigusaar palju selleks kaasa, et Jakobson oma „Sakala” käima sai. Liivi kuberner, parun Üxküll von Guldenstubbega heas vahekorras olles, toetas Suigusaar kõigest väest Jakobsoni leheloat saamist, milleks ta ise ka palvekirja kokku seadis. Ja kui „Sakala” käima sai, oli Suigusaare käsi ikka temaga: ta laskis läbi, mis vähegi võis.”

Ennast nimetas Suigusaar ise kui „kitsa värava vahiks”. 14. 10. 1879. pühitseti ta preestriks ja määrati Pärnu Katariina kiriku eestseisjaks. Ka Pärnus edendas ta Eesti elu ja kuni kõrge eani võttis ta agaralt osa kohalikust seltsielust. Aastail 1879–1884 ja 1885–1888 oli ta selleaegse Pärnu Põllumeesteseltsi tegevliige ja pärast Jakobsoni surma 1882. a seltsi esimees. Nagu näeme, on ülempreestri elukäik läbinisti põimunud C. R. Jakobsoni tegevusega. Ka pärast rahvajahi surma oli Suigusaare seltskonnategevus tihedalt seotud ärkamisaja suurkujuga. Suigusaar uskus, et talupoja murdmatus seineb selle ammutamatus jõus, ta nägi eesti talupoega harituna nii ilmaliku kui ka vaimse koolituse kaudu. Olles ise pärit talupidaja perest, mõistis Suigusaar lihtpõllumeeste muresid ja soove, maamuld ei olnud tema jaoks kunagi võõras. R. Tomson märgib järgmist: „Tema eesvõttel ostis nime-

tatud selts omale suure maatükki ja ehitas endise väikese vana maja asemele 1885. a kena uue maja. Selle maja õnnistamisel 1885. a 10. nov. kutsus Suigusaar suguvendi ja õdesid üles C. R. Jakobsoni Kurgja talukohta võlgade alt päästma ning tema pärijatele tagasi lunastama. Ta tähendas, kord olla Jakobson ütelnud: „Kui Kurgja talukoht peaks minu pärijate käest võõrastele minema, siis tahaks ennast hauas ümber pöörata!” Ja asi leidis nii Suigusaare kui ka teiste selleaegsete paremate Eesti poegade toetusel osavõtmist. Kurgja talukoht lunastati Jakobsoni pärijatele igaveseks päranduseks tagasi. Suigusaare käes oli ka Eesti Aleksandrikooli Pärnu komitee peatoimetus, ta oli karskusseltsi „Valgus” auliige. 1881. a ülendati Suigusaar ülempreestriks. 1899. aastast määrati ta Pärnumaa I ringkonna praostiks, 1894. aastast oli ta Pärnu Linnavalitsuse saadik ja 25 aasta vältel õpetaja Pärnu gümnaasiumites. Tema suurim elutöö oli linna eesti õigeusu kiriku rajamine, ta tegi suuri pingutusi ja töötas väsimatult Issandamuutmise kiriku ehitamise heaks. Auväärne ülempreester olevat selle kohta öelnud nõnda: „Ei tahaks enne surra, kui on saanud eestlased Pärnus endale ise oma Jumalakoja.” Rahakogumiseks tehti üleriigiline korjandus. Rahakogumise kohta säilinud raamatud on praegu Rootsisis Göteborgis Irene Aleksenderseni valduses, Mihkel Suigusaar oli tema vaarisa. Esimene maailmasõda tõi Suigusaare ellu rohkesti muresid, 1914. a sai rindel surma tema noorem poeg. 1915. a augustikuu sõjasündmused sundisid auväärset eas ülempreestri linnast lahkuma. Sakslased ründasid mere poolt mürskudega. Et päästa kirikuvara, tuli tal rongiga lahkuda Tallinnasse. Õhtusel ajal teekonda alustades ei leidnud ta enam kinniseid vaguneid ning pidi leppima lahtise platvormiga. Kirikuvara sai päästetud, kuid tervisele andis öine sõit paratamatu hoobi. Viieks kuuks jäi preester voodisse. Kuid isegi siis, kui ta ei olnud võimeline teenima, andis ta vaimulikele juhtnõore, jagas korraldusi ja õnnistusi. „Oo... Jumal...” need oli ta viimased emakeelsed sõnad.

Isa Suigusaar suri 18. veebruaril 1916. aastal.

Tema elutöö ja mälestus jäid püsima eestlaste südames ja meeles. Kahtlemata on tema suurim töö ja mälestusmärk Pärnu linna eesti õigeusu kirik. Tal oli sügav armastus oma rahva vastu, ta nägi eestlast eeskät kui haritud ja täisväärselt inimest, kes jääb alati truuks oma maale ja juurtele. Kümme aastat pärast Suigusaare surma valmis tema kalmu jaoks sinisest raudkivist mälestussammas. Samba valmimiseks korraldati üleriigiline rahakorjandus. Samba pühitsemise viis läbi metropoliit Aleksander.

80 Suigusaarele kuulus väike maja vana turu taga Hõbe tänaval. Pärast ülempreestri surma kolisid majja tema tütre Lidia Tshaikovskaja ja Aleksandra Aleksandrova. Hiljem taheti õdesid vanadekodusse saata ning trööstitu saatuse vältimiseks kutsusid nad Pärnusse Jakob Suigusaare abikaasaga, Jakobile oli Mihkel vanaonu. Vanematega tuli 1965. aastal Pärnusse ka viieaastane poeg Aarne. Hõbe tänava maja oli tollal lammutamisele määratud. Aarne Suigusaar mäletab, et esimesel sealveedetud talvel vedas pere põõningult kolm koormat lund, sest endisaegset kivikatuses oli vaid mälestus. Kuid õnneks jäeti Hõbe 4 siiski lammutamata. Göteborgis elav Irene Aleksandersen, kes pikki aastaid ei julgenud sugulastega suhelda, elab innukalt kaasa ja toetab iga ettevõtmist, mis on seotud M. Suigusaare pärandi säilitamisega ja algatas majale mälestustahvli paigutamise ning 1992. a 2. veebruaril, Mihkel Suigusaare 150. sünnipäeval, saigi ärkamisaegse kultuuritegelase kodu tagasihoidliku tähistuse.

Igavene mälestus...

Kasutatud kirjandust:

Sakala nr 21. 1916

Pärnu Postimees 07. 11. 2002

R. Tomson, *Ülempreester Mihkel Suigusaar 1842–1916*, Pärnu 2000 lk 6–7

